

J $\frac{364}{2}$

გამოცემა აღ. არაბიძისა № 3.

ს ა ს ს ო ვ რ ა დ

50 წ. ქართ. თეატრის აზრუბთმის დღესასწაულისათ
თბილის — ქუთაისში

4/3

5 1850
1900 0

წ ე ლ ი

მართულითვატრისა

ნმს. (მეც. მუზეუმი)

მს.

ნმს. 5000
55

მს.

სპ.

ინუბლი

1900 წ.

თბილისში & ქუთაისში

364

ნმს.

მს.

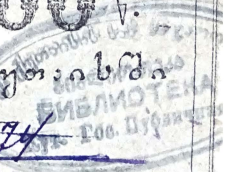
1274

96.

წიგნებისა

Типо-Литография Н. Гамрекли Бутанев

1900

Доз. Цезурою. Тифлиса, 25 .яна 1900г.

წ ე ლ ი

ქართული თეატრისა

თბილის—ქუთაისში

1850—1900

შენიშვნები.

1900 წელს, 2 იანვარს, როგორც მკითხველებს მოეხსენებათ, შესრულდა ორმოცდა ათი წელიწადი რაც პირველი წარმოდგენა გაიმართა ქართულს ენაზე და ამითი თვალთ დაუნახავი, მაგრამ თურმე საფუძვლიანი საძირკველი გაესვენა ქართული სახიობის საქმეს. ამიტომაც ურიგობა არ იქნება ცოტათი თვალი გადავავლოთ ჩვენი სცენის ზოგჯერ საამოს და ზოგჯერ მწარე წარსულსაც და გავიხსენოთ მოკლეთ მაინც თუ ჩვენს ორს დედა ქალაქში თბილის-ქუთაისში როგორ ხან ჯახრიკით და ხან მტკიცე ნაბიჯით მიდიოდა ეს ერთი უმთავრესი ფაქტორი ჩვენი განათლებისა.

თეატრი, წარმოდგენა, ანუ უკეთ გამოჩვენება ქართველებს, როგორც ყველა სხვა კულტურულ ხალხებსაც, უწინაც გვექონდა, განსაკუთრებით იმ დროებში, როდესაც ქართველებსაც გვედგა ეკრეთ წოდებული „ოქროს ხანები“ მაგ. მირიანისა, დავით აღმაშენებლისა, თამარ მეფის და სხვა 1)მე XVIII საუკუნეშიაც ყოფილა რაღაც მაგვარი ანუ სურვილი მაინც თეატრის შექმნისა, მაგრამ რაკი მაშინდელი დრო მეტად აწეწილი იყო სხვა ბევრთა შორის, ამ საქმესაც დამკვიდრება აღარ ეღირსა, თქმა არ უნდა ეს გამოჩვენებანი არ იქნებოდნენ ისე გაწესრიგებული და მოწყობილი როგორათაც ამ დროის კაცებსა გვაქვს წარმოდგენილი საზოგადოთ სასცენო ხელოვნება. სამწუხაროთ დრო და ადგილი არ გვაძლევს ეხლა ნებას რომ აქვე შემოგვიკრიბოთ ის მეტად მკირე ისტორიული ცნობები, რომლებიც უსუოთ დარჩენილი იქნება ზემოხსენებულ გამოჩვენებათა შესახებ, მაგრამ ამას იმედია გამოგვიკვლევინ ჩვენი არქეოლოგ-ისტორიკოსები და შეიძლება ჩვენც ოდესმე დაუბრუნდეთ ამ საგანს; ეხლა-კი მხოლოდ ეს შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამ წარმოდგენებს თუ გამოჩვენებათ ჰქონდა უთუოდ იგივე ხასიათი და ელ-

1) იხილე თავ. ნიკოლოზ დადიანის სიტყვ „საქართველოს კალენდარი“ 97 წ.

2) იხ. „ქართული თეატრი“ ეალ. გუნიასი.

ფერი, როგორათაც სხვა ქვეყნებში და წააგავდა ევროპულ მისტერიებს, სამღვათო წერილიდგან გადმოღებულებს და საზოგადოთ ჰქონდა იმ წარ-მოდგენებს შინაარსი საღვთის-მეტყველო და ფი-ლოსოფიჭრი. მართალია ამ ძველ სათეატრო ხე-ლოვნებას არავითარი გავლენა არ ჰქონდა ჩვენი ეხლანდელი სცენის შექმნაზედ, მაგრამ მაინც სა-ქაროა ვიცოდეთ, რომ უწინაც გვქონდა სახალხო გამოჩვენება, საჯარო წარმოდგენის გვარი რალაც. გავლენა და ზედ-მოქმედება რომ ვერ ექმნებოდა ჩვენი ახალი სცენის შექმნაზე ძველს ჩვენსავე სათეატრო ხელოვნებას, ეს რასაკვირელია მით აიხსნება, რომ XIX საუკ. დასაწყისს ჩვენი ქვეყნის ბედ-იღბალი ისე განუხსნავდა ძველს, რომ ძველებური ქულაჯა ახლათ შეძენილს, გახამებულს პერანგს ზედ ვერ უხამდებოდა . ერთის სიტყვით იმდენათ დაშორდა ძველი ახალს, რომ ერთი ერთმანეთის მსგავსება აღარაფერში იყო, თვით ენაშიაც კი თითქმის; ამი-სათვისაც ძველებურ ცხოვრებისაგან წინ-წამოყენე-ბულ საგნებს ახალი ვერ განაგრძობდა, ვერც განა-ვრცობდა და ვერც მიუდგებოდა. სულ სხვა დრო იდგა XIX საუკ. დასაწყისს, სულ სხვა სიო უბე-რავდა ჩვენს ქაყანას და ძველი ძაფი მოქმედებისა, წინ მსვლელობისა, შემწყდარი იყო, ეხლა სულ ზხვა გვარად ფხიზლდებოდა ქართველის გონება და

სულ სხვა გეარ უნდა დაეტრიალებინა მისი ცხოვრების ჩარხი, რომლის ერთი სახელური დასატრიალებელი—ეს იყო: თავის თავის ცნობა, თავის თავის შეგნება—უსათუოდ მასაც ხელში ჰქონდა შერჩენილი, ამიტომაც იგი გამოეყო ძველს და „იწყო სხვა გზითა რონინი“. ეს გზა იყო სხივით მოფენილი, თან ეკლიანი, მაგრამ მაინც გაშუქებული. ამ გზაზედვე გამოჩნდნენ ისეთი მოწინავენი, როგორათაც გრ. ორბელიანი, დიმ. ყიფიანი ნიკ. ბარათაშვილი, და მათ წინა ვითარცა მოღვაწე და შემქმნელი ორის დიდი ორგანოღი, ეურნალისა და თეატრის თავ. გიორგი ერისთავი. პირველი სულის ჩამდგმელი ჩვენის ახლის და თანამედროვე ევროპიულ კილოზე მომართული თეატრის, როგორც ყველამ ვიცით, ეს ჩვენი საყვარელი მგოსანი და სახელოვანი მოღვაწე იყო. საბედნიეროთ გარემოებაამაც ხელი შეუწყო;—თავ. ვარანცოვის დახმარება მეტად დიდი წელი იყო ისეთი უსუსურ საქმისათვის როგორათაც ქართული თეატრი იყო მაშინ და სხვა ისეთი თავშივე თანაგრძნობა და სიყვარული რომ არ გამოეწვია ამ საგანს ზოგიერთ შეგნებულვებთ შორის, მარტო ეს წელიც კმაროდა საქმის ფეხზე წამოსაყენებლათ. აგრეც მოხდა და სანამ ვარანცოვი ჩვენს ქვეყანაში ნამესტნიკათ ბრძანდებოდა, როგორათაც ვუწყით, მარჯვეთაც მიდიოდა

ქართული სცენის საქმე, თუმცა ეს ხანა, სამწუხაროა, არ ყოფილა ისე ხან-გრძლივი. 1850 წლიდან 1855 ამდის, როდესაც ვარანცოვი გადაიყვანეს კავკასიიდან, ქართულ დასს ჯამაგირი მოუსპეს და თავ. გიორგი ერისთავმაც თავი დაანება ქართულ თეატრის გამგებლობას. 3) ჩვენი ძველი მოღვაწე ბ. კერესელიძე მოგვითხრობს თუ შემდეგ გიორგისა მისი თაოსნობით როგორ ღონილით მიდიოდა წარმოდგენები, როგორ ცოტა ხალხი ესწრებოდა და ისიც უფრო წვრილმანი და დაბალი ხალხი 4) რომ შემოსავალი ხარჯს ვერ ჰფარავდა და ბოლოს მაინც თვითონ დავალიანებული დარჩა, დასი გაფანტული და მისი ხარჯით შექვთებული დარბაზი შერმაზანოვისა დეკარაციებ-ავეჯ გაფცქნილი მოვალეებისაგან. 5) ასე რომ სხვაგვარათ იყო ქართული თეატრის საქმე ვარანცოვისა და გიორგის შემდეგ ბ. კერესელიძის ხელში, ის საქმე რომელიც ეგეთი სიმკვარცხლით დაარსდა და პირველ-ჯერ ეგეთი თანა-გრძნობა გამოიწვია ქართველ საზოგადოებაში, თუ არა და გადაეხედოთ ერთჯერ კიდევ პირველი ქართული წარმოდგენის აფიშას. წარმოდგენელთა სიით უფრო ნათლათ გავიკვლით წინებით თუ რამდენათ საფუძვლიანი იყო მაშინდელი

3) „გიორგი ერისთავის თხზ. ი. მეუნარგიას წერილი, 4) 3 უმიკაშვილის წერილი „ჩვენი თეატრის თავ-გადასავალი—„ივერია“ № 209—213 5) გ. ერისთავის თხზ. ი. მეუნარგიას წერილი

თანაგრძნობა ახალი საქმისადმი:

თბილისის გიმნაზიის ზალაში, ქალაქის ღირიბ ხალხისათვის, ორშაბათს 2-ს იანვარს 1850 წელსა, წარმოდგენილი იქნება:

I

მ ი ხ ე ი ლ დ ა ქ რ ი ს ტ ი ნ ე

(ფრანციულად)

ითამაშებენ: თ. ღუნღუკოვ-კარსაკოვი, ბარონესა შეინდორფ, მინჩაკი და ბაშმაკოვი. შემდეგ წარმოდგენილი იქნება პირველჯერ ქართულად:

II

ბ ა შ რ ა

ამედია სამ მოქმედებად, თხზ. გ. ერისთავისა. მოქმედნი პირნი:

- თავადი ანდუყაფარ . . . . . თ. ილ. ორბელიანი
- პაეღე მმა მისი . . . . . თ. ოქ. ერისთავი.
- ივანე . . . . . დ. ი. ყიფიანი.
- კნენა მაკრინე . . . . . გ. ანდრეევსკისა.
- კნაჟნა ნინო . . . . . კნ. ა. ორბელიანისა.
- მიკირტუმ გასპარიჩ . . . . . თ. გ. ერისთავი.
- თათელა ცოლი მისი . . . . . კნ. ქ. ორბელიანისა.
- შუშანა, ქალი მათი . . . . . კნ. ან. ორბელიანისა.
- თავადი რამაზ, სეკრეტარი . . . . . გ. ო. შანშივეი.
- თავადი ბარძიმ . . . . . თ. ა. ერისთავი.

ბარამ მოურავი . . . . . თ. ნ. ერისთავი.
გაბრიელ . . . . . მ. გ. ქლაევი.
იშერელი . . . . . თ. გრ. ერისთავი
ყარდაშვერდი . . . . . კნ. მ. ერისთავისა.

ამ პირველჯერ ქართულად წარმოდგენის შედეგ გავიდა ნახევარი საუკუნე. ამ ხელად ქართველობა დღესაწაულობს ამ წარვლილ დროს თავის მშობლიური სცენისას და რა განსხვავებას ვხედავთ იმ პირველ დღესა და ეხლანდელს შორის? მართალია ნახევარი საუკუნე თითქმის არაფერია იმისათვის, რომ რომელიმე სახალხო საქმე გამაგრდეს, აღორძინდეს, შექმნას თავისი ტრადიციები, თავისი ფერი, კილო, ერთის სიტყვით თავისი ხატება, მაგრამ ამ ბოლოს დროს ცხოვრება ისეთი სისწრაფით მიილტვის წინ საზოგადოთ ყოველგან, რომ სანახაობა, სანახაობისა ცვლის, თითქოს ეჩქარება კაცობრიობას მალე მიაღწიოს ჯერ ჯერობით მიუღწევნელს მიზანს და შემოქიდოს პირ-და-პირ ხელი შეუჭრელებელსა და შეუხამებელს შიშველ-მართალ ქეშმარიტებას, თქმა არ უნდა ესეთ ციება ცხელეზიან წინსწრაფვას, რაც უნდა „მდორეთ“ მიდიოდეს ჩვენი ცხოვრება, მაინც ვერ აცდება საზოგადო აჩქარებულობას და თითო ტალღა მასაც წაჰკრავს ხოლმე მუჯღუგუნს წინისკენ, ამიტომაც ჩვენშიაც ბევრი რამ იცვლება და მით უფრო ამ

ორმოცდა ათი წლის განმავლობაში. რასაკვირველია ეს ცვლილებანი ხელოვნებასაც დააჩნდება ხოლმე და აჩნდება უფრო ცხოვლად, უფრო რელიეფურად როგორათაც, სხვა ღირსებების გარდა, გამომხატველს თანამედროვე ცხოვრების ვითარებისას, მაგრამ სანამ ესე შეკადარებთ წარსულსა და აწმყოს ქართული სახიობისას, მანამ ვავიხსენოთ კიდევ თუ ბატონ კერესელაძის ხელმძღვანელობის შემდეგ როგორ მიდიოდა ჩვენი სცენის საქმე. იმ დროში ქართული თეატრის საქმე, როგორათაც ამას მოწმობენ ბ. ბ. თუმანიშვილი, ნ. უმიკაშვილი და გუნია, თავიანთ წერილებში, მხოლოდ სცენის მოყვარულების და გიმნაზიელების ხელში იყო, რომელნიც მხოლოდ თავისა და ახლობელ ნაცნობების გასართობათ მართავედენ საშინაო წარმოდგენებს. თუმცა 1856.—1861-წ. ესრეთი წარმოდგენის ქაჭანებაც არსად იყო თურმე. შემდეგ 1861-სა კი-1879-მდე მაინც უბინაო და უნიადაგონი იყვნენ მელპომენის მაშინდელი შემთხვევითი ქურუმები, 77-78-ში კი შესდგა უფრო მჭიდრო წრე, ერთი კი არა ორიც და ხელახლავ მომწიფდა ის აზრი, რომ ქართული სცენა დამკვიდრებულიყო სამუდამოთ და გაჩენილიყო სამუდამო დასი, მოწყობილი და გაწეს-რიგებული, იმგვარად როგორა-

6) გ. თუმანიშვილი „ქართული თეატრის საქმე“, 79, წელი

თაც ამას მოითხოვდა თანამედროვე სასცენო ხე-
ლოვნება და როგორათაც კი ეს მოწყობა მოხერ-
ხდებოდა მაშინ. ამ სამუდამო დასის გაჩენასა და
დამკვიდრებაში ბ. გიორგი თუმანიშვილის ღვაწლი
უსაცილოა. მან გამოიჩინა ამ საქმის ცოდნა და სი-
ყვარული, გამოაჩინა გერგილი საქმის გაძლოლაში
და რა კი მხარი მისცეს ისეთ პირებმა, როგორა-
თაც ბ. დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, ნიკო
ავალიშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, იოს. ბაქრაძე ბძა-
ნდებოდნენ. (ესენი იყვნენ არჩეული პირები სცე-
ნის მოყვარულთაგან, როგორათაც გამგენი ქართუ-
ლი სახიობის საქმისა.) თანაც რა-კი მაშინდელ დას-
ში მოხვდნენ დღეინდელ დღესაც დამამშვენებელი
ჩვენი სცენისა, ნიჭიერი არტისტები ვ. აბა-
შიძე, კ. ყიფიანი, საფაროვა-აბაშიძისა. გაბუნია-
ცაგარლისა, პირველ წელს მაინც საქმე მეტათ კარ-
გათ წაეიდა. ხალხის თანაგრძნობაც იქვე მხარში
ამოუდგა ახლად ფებ-ადგმულ სცენას, რეპერტუა-
რიც გაუჩნდა, არტისტებს ხალისიცა და მუყაითო-
ბაც ზედ დაემატა და საქმე გაჩაღდა, ამ გვარად
პირველი ნაბიჯი უკვე გადადგმული იყო და საე-
ქვო, მაშინაც კი ითქმოდა, რომ მომავალში აღარა-
ფერი იქნებოდა. სული უკვე ხელ-ახლა შთაბერილი
ჰქონდა საქმეს, იგი უკვე ცოცხლდებოდა და მისი
სიცოცხლე მეტათ იმედიანი იყო; იმავე დროში

დრამატიული საზოგადოების დაარსებაც მეტად საიმედო თავმჯდომეები იყო ქართული სცენის მუდმივობისა, წესდებაც ბ. ნ. ნიკოლაძისაგან შედგენილი 71 მეტად ფართო ასპარეზს აძლევდა დრ. საზოგადოებას და საქმიანობისთვის ძლიერად მხარს აშლევინებდა, ამგვარად ყველაფერი მას მოწმობდა და საბუთობდა, რომ ეს საქმე არ მოკვდება, იგი გაიღვამს მკიდრო ფესვებს ხალხში და მისი შემდეგ აღმოფხვრა თუ ხალხის გულთან ერთად არა, ისე შეუძლებელი იქნებოდა. ასეც მოხდა, მართალია ბევრჯერ წაიბორძიკა ჩვენი სცენის სწორმა წინსვლამ, ბევრჯერ ჩაიჩოქა კიდევც, მაგრამ იგი არ კვდება. იგი არც კი იძინებდა დროებითაც ჩვენდა სასიხარულოთ. თუმცა როგორც ვიცით, მიძინება და მიყრუება საზოგადოთ ქართველების საქმეს მეტათ სჩვევია. ეს ჩვენი სცენის უკვდაობა, როგორც ბ. გუნია სამართლიანად შენიშნავს, იმისი ბრალია, რომ თუმცა „ჩვენი სცენა დაიბადა ქვეყნად ღარიბად და უჭწეოდ, მაგრამ სამაგიეროთ დაბადებისთანავე გამოჰყვა იმდენი ნიჭი, სიყვარული და გულქველობა, შრომის და ჯაფის ხალისი, მეცადინეობა და ქაბუკისებური იმედი, შეუღრეკელი ხასიათი და ბრძოლის უნარი, რომ მტერი არ გაახარა და მოყვარე არ აატირა“ თუმცა როგორც განაგრ-

71) კ. უშიკაშვილი: „ჩვენი თეატრი“ თავ-გადასავალი „ივერთის“ № 209-213,

ძობს ბ. გუნია—სამწუხარო და იქნება ხშირად სა-
საცულოც ყოფილიყოს თეატრის ნაბიჯები... მაგრამ
მინც იმდენი უბედურობის და ქაპან-წყვეტის ამ-
ტანს სამუდამო ქართულს სცენას ერთხელაც არ
შეუჩერებია და არ გაუწყვეტია წარმოდგენები...
ავათ თუ კარგათ წარმოდგენები ყოველთვის იმარ-
თებოდა; თეატრს შეჩვეული ხალხი ცოტათ თუ ბე-
ვრათ ყოველთვის დადიოდა თეატრში... ამ გვარად
ხან ჯავლაგით მიდიოდა და ხან-კი მითოხარკო-
ბდა ქართული სამუდამო სცენის საქმე... ასე რომ
ამ დრომდე მოიყვანა თავისი თავი, დაიცვა თავისი
არსებობა და ასე თუ ისე შექმნა მუდმივი მსახიო-
ბნი, შეპყრობილნი მხოლოდ სასცენო საქმითა და
გაიჩინა მაყურებელი, მსმენელი და დამპყრებელი
საზოგადოება, თუმცა რიცხვით მცირე მაგრამ მა-
ინც საზოგადოება. ეგევე მუდმივი დასი სხვათა შო-
როს დაიარებოდა და დაიარება ჩვენს პროვინციებში
და ამ გვრათ მიყრუებულს მხარეებშიაც შეჰქონდა
უცხო, „მწვედი კილო“ მშობლიური სცენისა. ამ
პროვინციებში, რასაკვირველია, უმთავრესი ალაგი
ქუთაისს ეჭირა მუდამ, მაგრამ ქუთაისსაც თავისი,
კერძო მოღვაწეობა მიუძღვის ქართული სცენისად-
მი, მასაც ჰყავდა თავისი სცენის მოყვარულები და
ენლა სამუდამო დასიც კი ჰყავს. აი ქუთაისის
მოღვაწეობაც: პირველი წარმოდგენა გაიმართა

1865 წელს წარმოდგენილი იყო „შეშლილი“ გ. ერისთვის, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს სხვათა შორის კნ. კეკელა აგიაშვილის ასულმა (ეხლა თ. დადიანის მეუღლემ) კნ. ეფემია ნაჭარაძისამ, თ. გიორგი აგიაშვილმა, თ. კონსტანტინე ქაიხოსროსძე წულუკიძემ, გრიგოლ მიზანდაროვმა და სხვ ა.

წარმოდგენა გამართული იყო გუბერნატორის სახლში, შემდეგ სამეფო სახლი რომ ეწოდა, იმაღაგას საცა ეხლა ოლქის სასამართლო შენდება. სამწუხაროდ ვერსად მოვიპოვეთ აფიშა ამ პირველი წარმოდგენისა. შემდეგაც იმართებოდა თურმე წარმოდგენები სცენის მოყვარეთაგან და უფრო ადგენდნენ ერისთვის და ანტონოვის კომედიებს. უფრო პერიოდიული ხასიათი წარმოდგენებმა მიიღეს 70 80 წლებში, როდესაც რეჟისორობდნენ განსვენებულნი თ. ანტონ ლორთქიფანიძე დაბ. აკაკი; წარმოდგენები იმართებოდა ჯერ სამეფო სახლში და შემდეგ-კი ხარაზოვის თეატრში, იმ ხანებში იყო შემდგარი წრე სცენის მოყვარეთა, რომელთაც ჰყავდა გამგე კომიტეტი და იგი უძღოდა წარმოდგენების

ა. აქ მოყვანილი ცნობები გადმოგვცეს შემდეგ პატივცემულმა პირებმა: თთ. კირილე და მერაბ ლორთქიფანიძეებმა, კოსტ. მარჯანიშვილმა, ნიკო მაღრაძემ და სხვა.

ზოგიერთი ზემოხსენებულთაგანი პირველ წარმოდგენას მიჰყურს 1859 წ. წარმოდგენილი უნდა ყოფილიყო „გაყრა“. სინტერესოა ვისაც კარგათ ახსოვს პირველი წარმოდგენის ამბავი გაზეთის საშუალებით გააგებინებდეს საზოგადოებას.

საქმეს. ამ კომიტეტში თუ კომისიაში **სხვა და სხვა**
დროს მონაწილეობას ღებულობდენ თ. ანტონ
ლორთქიფანიძე, უმთავრესი მოქმედი პირი ამ წარ-
მოდგენების გამართვისა. თ. კირილე ლორთქიფანი-
ძე: ალექსი ჭიჭინაძე, თ. პეტრე წულუკიძე, მოსე
ქიქოძე, ივ. მესხი, ივ. ჯაიანი, დ. ნაზაროვი და
სხვა. მოთამაშეებათ ირიცხებოდნენ **სხვა და სხვა**
დროს ქალებში ეფრ. კლდიაშვილისა, კატო ნიკო-
ლაძე, ანნა მესხი (პეტრიაშვილისა,) კნ. ეფემია ნი-
ქარაძისა, ოლგა აბაშიძე, ნინო მალრაძისა, მაკრინე
ჩიკვაძისა, ეგგენია ჩხეიძისა, განგესოვისა, მაშო
კლდიაშვილი (ძნელაძისა] და სხვ. კაცებში: ანტონ
ლორთქიფანიძე, თ. დათა ლეონიძე, მიზანდაროვი.
ზაქ. კვიციანი, თეიმურაზ ლეყავა, ლაზო ეგნატი-
ევი, ესტატე იოსელიანი, კოტე მარჯანიშვილი, ნი-
კო მალრაძე, ა. ქურციკიძე, სვიმონ და ალ. გამრეკ-
ლები, ნესტორ ყიფიანი, ექვთიმე ჭვიცარიძე, ვარ-
ლამ გაბიჩვაძე. ონისიმე შინდელი, ბესარიონ გაბა-
შვილი, ანდრია ღუღლაძე, ზოგჯერ ვ. აბაშიძე და კ.
მესხიცი და სხვ. ამ წრემ 1879 წ. გამართა პირვე-
ლი წარმოდგენა ხარაზოვის თეატრში და წირმოა-
დგინეს „მზის დაბნელება“ ანტონოვისა; შემდეგ
მთელი სამი წელიწადი ე. ი. მკ-წლამდის იმართე-
ბოდა წარმოდგენები თითქმის ყოველ კვირაში თ.
ანტონ ლორთქიფანიძის და ბოლოს ბ. აკაკის

ობით. ადგენდენ უფრო ანტონოვის ერისთვის და მოლიერის პიესებს, ტანისამოსსაც აკერებდნენ ზოლმე ერთვილაც ფრანგის დიუასის ქალს. ამ გვართ დასს თავისი ვარდერობიც უყეთდებოდა. ამ წარმოდგენებში სუფლიორობდენ თურმე თ. კირილე ლორთქიფანიძე (რანდენიბეჯერ) ალექსი კიჭინაძე, პოლიევქტ ქვიციანიძე, და კარენიანცი. ხარაზოვის თეატრის გარდა ამავე წრემ წარმოდგენები გამართა თურმე ცირკის შენობაში, საცა ეხლავიტუშინსკის აფთაიქია და ზოგჯერ კერძო სახლებშიც. სულ-კი ამ ხანებში 65-დან 83-მდის გაიმართა თუ 60 წარმოდგენა: შემოსავალი კი შედარებით იმდენი იყო, რომ წვრილმან სათეატრო ხარჯს ფარავდა და ზოგჯერ მსახიობთა დასაჯილდოებლათაც ყოფნიდა. მაგ. იყო იმისი მაგალითი, რომ ზოგიერთი წარმოდგენათგანი წარმოდგენაზე 30 მ. იღებდა გასამრჯელოს. 1883-ს შენდევ, როდესაც უკანასკნელმა ხელ მძღვანელმა წარმოდგენებისამ ბ. აკაკიმ ანება საქმეს თავი, ბ. კ. მესხმა შემოკრიბა თავისთან ზოგიერთნი ამ წრისანი და დაიწყო წარმოდგენების გამართვა.

ამავე ხანებში გამოდის ქართულ სცენაზე მისი და, პატივცემული მსახიობი ქალი ეფ. მესხი, მასვე ეხმარება მისი უნცროსი ძმა, ნიჭიერი მოთამაშე იმიერული როლებისა და საზოგადოთაც სცე-

ნისათვის მშრომელი, დავით მესხი; ამ გვართ კ-
მესხი უფრო გერგილიანათ უძღვება საქმეს, არ
სპობს წარმოდგენას, ადვენს ისეც პიესებს, რომ-
ელიც თბილისის სცენაზე ჯერ არც არის დადგმუ-
ლი (მაგ. „ურიელ აკოსტა“ „ედმონდ კინი“
და სხვა) რადგან შემოსავალი დიდი არ არის
ამის გამო დასიც მუდმივი ვერ დგება, წევრები
ხშირად აკლდება ხოლმე, კვრძო საქმეებით უფრო
მოპყრობილი არიან დასში მონაწილენი... 1883 წ-
ქუთაისის ბულვარში, ხელმწიფის მისაღებ პავილი-
ონათ ქალაქმა ააგო შენობა, ეს შენობა შემდეგ კ-
მესხმა და ნ. გამრეკელმა გადააკეთა თეატრად. იქვე
დაიწყო კ. მესხმა დრო-გამოშვებით ქართული წარ-
მოდგენების გამართვა და თან-და-თან, 90 წლებში
მანუც, შეადგინა უფრო მკიდრო და მკვიდრი წრე-
მსახიობთა. საქმეებიც არ მიდის ცუდათ. წარმოდ-
გენები პერიოდულია; წარმოდგენების გადადება მე-
ტათ იშვიათია, როგორათაც წინათ ხდებოდა ხოლმე
მაგ. მე-80-ცე წლებში — ერისთვის პიესა „თლისმის
ხანი“ სამჯერ გადადევს თურქების დასპობის წარმო-
დგენაზე სამი კაციც არ იყო შედგენილი შემოსავალიც
გვარიანია 9) რადგან რეპერტუარიც მსაღი, რასა-
მაგ. 90-93 წლ. 180 მ. ნაკლები არ იქნებოდა. ყველაზე მეტი შე-
მოსავალი განისაზღვრებოდა 350-450 მ. რომელიც ზოგიერთ წარმო-
დგენებზე იყო ხოლმე. მაგ. „ლანგ-თემურის“ პირველ წარმოდგენაზე
620 მ. იყო შემოსავალი, ეგეთივე დიდი შემოსავალი იოცანაა „წარ-

კვირველია უფრო თარვანები და მსახიობებიც ასე თუ ისე სინდისიერათ ეპყრობიან საქმეს. ერთის სიტყვით ქუთაისის ქართულ თეატრსაც გაუჩნდა დაწყობილი სეზონები. ამავე დროს კ. მესხი გასტროლებითაც ამშვენებს მის წარმოდგენებს (მაგ. ალექსი-მესხიშვილი, კ. ყიფიანი, ვ. აბაშიძე, ნ. გაბუნია-ცაგარლისა). საქმეს ყოველ მხრივ კარგი პირი უჩანს, მაგრამ ჩვენ ხომ ისე ვერ გავიტანთ საქმეს— — შიგ გამოიმხერგელი მდილიც არ ჩავიყოლიოთ. აქაც ასე მოხდა. ჩვეულებრივმა წერილმანობამ შემოაყარა კ. მესხს მისი ნორჩი, მაგრამ მტკიცე და გერგილიანი დასი და მანაც წარმოდგენებს თავი ანება. მით უფრო, რომ იმავე ხანებში დაიწვა მესხის და გამრეკელის თეატრი და სეზონის განგრძობა შეუძლებელი იყო. ამავე ხანებში ზოგიერთ იმ პირებმა რომელნიც კ. მესხის დასში ერიენ, შეადგინეს ამხანაგობა და დაიწყეს წარმოდგენების გამართვა ხარაზოვის ძველ შენობაში. პირველჯერ, რასაკვირველია, საქმე ისე რივიანათ იერ მიდიოდა. რადგან დასი მეტად სუსტი იყო, პერსონაჟი ნაკლები. მაგრამ წარმოდგენები თავის თავად და გასტროლებიანი მაინც იმართებოდა და ქუთაისის ქართული თეატრის საქმე, ასე თუ ისე, მაინც არ კვდებოდა, 95-ში ქალაქმა შეისყიდა და გადააკეთა ხარაზოვის შენობა გოტიეს პირველმა წარმოდგენამ ეფ. მესხის ბენფისში 1893 წ. 2 თებერვალს.

ნობა სადაც იმავე წელს წარმოდგენების გამართვა დაიწყო „შეერთებულმა ამხანაგობამ“ 10) თბილის-ქუთაისის მსახიობებისამ. ამ დროებში წარმოდგენებს ხელმძღვანელობდა ვლ. ალექსი-მესხიშვილი. შემდეგ ქუთაისის პაწია ამხანაგობამ მოიწვია ადგილობრივი ინტელიგენტები და წინადადება მისცა, რომ შემდგარიყო კომისია, მოეწვია წევრები, ჩაწერილიყვნენ .თბ დრ. საზოგადოებაში და ამ საზოგადო-
10» ამხანაგობაში იყვნენ: მალანჩივაძე, ნემო(ჯანო-
ფი) მ. მარჯანიშვილი (სტუდლიორი) მალ. მთლქვაძე,
ქუჯი (დადიანი), გ. თეთურიძე. პ. ქერცივაძე და სხვ.
ესენივე იღებდნენ მონაწილეობას პ. მუსხის დასში.
ამხანაგობის დასში მონაწილეობდნენ ქალაქში ს. კან-
დელაჯისა, ივანიძე, ეგ. ჩხვიძის (უკვე გარდაცვალებუ-
ლი), ნინო ჩხვიძე და სხვ. პ. მუსხის დროს თამაშო-
ბდნენ აგრეთვე: ეფ. მუსხი, მამო ჩხვიძე (უკვე გარდა-
ცვალებულია). ნ. შადრიძე, დ. მუსხი და შემდეგ ასალი
გაბჯანი, როზენიც აგრეთვე პ. მუსხის მერვე ამხანა-
გობას შეუერთდნენ. ესენი იყვნენ: დ. ჩარკვიანი, ვ. გიორ-
ჯაძე, ი. აბულაძე, ა. ცყმულაშვილი, გ. ჩარკვიანი.
დრ. კომისიისა და კრძთ ანტრეპრიზის დროს გამჟებ-
ებით სუბონში მონაწილეობა მიუღიათ: შემდეგათ: ქ. მ.
ავალიშვილისა, ნ, ა. გამყრლიძისა, ქ. ანდრონიკაშვი.
მმ. პ. კიფიანს, ვ. გამყრლიძეს, აწყურელს, პ. მარჯანი
შვილს და სხვ წლუკანდელ სუბონში პი დასში ითულებ-
ბიან: ქმ. ნინო ჩხვიძე, დ. ივანიძე, გუცაძე, მდივანი მმ
ალექსი-მუსხიშვილი მალანჩივაძე, თეთურიძე, დ.
ჩარკვიანი, აბულაძე. გ. ჩარკვიანი, ჯვარისელი და სხ.

ების სახელით და დახმარებით გაემართათ გაწეს-
რიგებული წარმოდგენები, შეედგინათ მწყობრი და-
სი. ინტელიგენცია დათანხმდა, იკისრა ხელ-მძღვა-
ნელობა ამ პაწია წრის და თბ. დრ. საზოგადოების
დასტურით 96—97-ში გამართა ჩინებული სეზონი-
მაშინდელს კომისიაში იყვნენ: კ. ბაქრაძე, ს. ხუნდაძე,
ილ. ჩიქოვანი, თ. დ. წულუკიძე და სხვ. კომისიას
ამ წელს ბევრი არათფერი უზარალოა და ესეც დიდი
ნუგეში იყო, რადგან ბ. კ. მესხის კარგად დაწყე-
ბულ და ცუდათ ჩათუშულ საქმის შემდეგ ბევრს
არავის სწამდა ქუთაისის ქართული წარმოდგენე-
ბის პედ იღბალი. შემდეგ წლებში-კი მაგ. 97—98 წ.
ისევ თბ. დრ. საზოგადოების კომისია განაგებდა
საქმეს, მხოლოდ სხვა პირებთანგან შემდგარი-კი და
როგორღაც საქმე-ვერ წავიდა სასურველად, მაგ-
რამ რაღა როგორღაც? ისეთი საქმის სიყვარული
და გერგილიანობა ვერ გამოიჩინეს ახალმა წევ-
რებმა კომისიისამ, როგორათაც წინანდელმა, და
თუმც სეზონი შემოსავლიანი იყო მაგრამ მაინც საგრ-
ძნობელი დეფიციტით დასრულდა... ამის გამო დრ.
საზოგადოებამ შემომავალში აღარ იკისრა საქმის გამ-
გეობა და ჩვენი თეატრის საქმე კერძო ანტრეპრი-
ზის ხელში გადავიდა. ანტრეპრენიორები იყვნენ
98-99 წ. ვლ. ალექსი-მესხიშვილი და გ. თუთბუ-
რიძე. საქმე არ წასულა ცუდათ: დაიდგა 18 წარ-
მოდგენა, უფრო ახალი პიესები, რასაკვირველია

კიდევ და კიდევ თარგმანები. შემოსავალი იყო სულ ოთხი თვის განმავლობაში (1 ნოემბერს დაიწყო სეზონი და გათავდა თებერვალში) 476 ჯმ. დაკმაყოფილებულ იქნა ყოველკვარი ამ სეზონის ხარჯი და მკონი წმინდა მოკებაც ცოტა რამ დარჩათ წარმოდგენების ხელ-მძღვანელებს. წლევანდელ სეზონშიაც ბ. მესხი-შვილის ანტრეპრიზა იყო დაროკორც სტატისტიკური ცნობებიდან ვიცით გაიმართა 32 წარმოდგენა, შემოსავალი იყო 8914 მ. შარშანდელზე გაცილებით მეტი წარმოდგენა გაიმართა და მეტი შემოსავლები იყო ასე და ამ გვართ 50 წელი ჯახრიკ-თოხარი-კობით გაიტანა ქართულმა თეატრმა თბილის-ქუთაისში! მან ბევრი იცოდვილა, მაგრამ ეს მაინც ქმნა, რომ ორივეგან, ამ ჩვენს, ბ. მეუნარგიასი არ იყოს, პეტერბურგ—მოსკოვში დაბადა ხალისი და ინტერესი ქართული თეატრისადმი, ესეც დიდი საქმეა ჩვენისთანა ტაატით მიმავალი ხალხისათვის! ამ 50 წლის განმავლობაში ჩვენ ქართულ თეატრს გაუჩნდა და გაუკეთდა, თუმცა იმდენათ ორიგინალური არა, მაგრამ მაინც თვალსაჩინო პიესები; გაუჩნდა, როგორც ბევრჯერ თქმულა, სხვა ევროპიულ სცენისაც დიდ-ათ დამამშვენებელი არტისტები; მან მისცა ამ არტისტებს ჯილდო და გასამრჯელო, რასაკვირველია ისრე ღირსეული ვერა, მაგრამ მაინც თავ-შესაყოლებული გასამრჯელო, გაისტუმრა სხვა წერილმანი

და ათას გვარი თეატრალური ხარჯი და რაც ყვე-
ლაზე უკეთესია ამ გვართ მშობლიურ სცენის სიცო-
ცხლე უზრუნველ და უექველ ჰყო. კადვე ვიტყვით
ესეც დიდი საქმეა, მაგრამ ეხლა რაღა ეჭივრება და
რა აკლია ჩვენს თეატრს? უწინარეს ყოვლისა მაინ-
ცა დამაინც შემოსავალი, ღონე ნივთიერი, ურომ-
ლისობაც ეგრე გულ-საკლავათ ატყვია ყველა ჩვენე-
ბურ საქმეს, მართალია ამის მიზეზი, როგორათაც
ბევრჯერ და ბევრისაგან თქმულა, ჩვენი ხალხის სი-
მცირე და სიღარიბეც არის, მაგრამ მძლად მაგას
ვერ გადავბრალვებთ ჩვენი სცენის უღონობას. ერთი
კარგისა და შეერთებული, მკიდრო დასის შენახვა
ჩვენს ორ დედა-ქალაქს თბილის-ქუთაისს თამამათ შე-
უძლია. თუმცა მართალია მაგალითმა დაგვანახა, რომ
ესრეთი შეერთებული საქმიანობა 96-97, წ. როდესაც
ქუთაისშიაც დრ. კომიტეტი განაგებდა საქმეს და
მსახიობებს ხან იქით წაიყვანდა ხან აქეთ აგზავნიდა
ჩვენთვის ნაადრი ხილი იყო, მაგრამ რათ ვიქნებით
ურწმუნონი? განა არ შეიძლება საქმე ისე დაეწყოს,
რომ წინანდელი ნაკლი თავიდან აცილებული იქმნას?
ხომ მუდამ ერთსა და იგივე შეცდომას არ გავიმეო-
რებთ? მაშ რამე როგორ გავაკეთოთ თუ პირველმა
მაგალითებმა შეგვაშინა? ადვილი შესაძლებელია დრ.
საზოგადოებამ ისევ იყოლიოს ქუთაისში ენერგიული
კომისია, ორივეგან ერთსა და იმავე დროს იყოლიოს

შეერთებული დასი. მახიობნიც საჭიროების და გვა-
რად ხან იქ ათამაშოს, ხან აქ; გამორკვეული იქონ-
იოს ორივე ქალაქისათვის, თავიდგანვე რეპერტუარი,
შეუხამოს და შეუტრჩიოს დროსა და დასის ძ:ლას პი-
ესები და ექვსვარეშია, რომ საქმე კარგათ წავა. აღ-
არც ის აჩქარებული მუშაობა მსახიობთა, აღარც ის
როლებს უტოდინრობა, არც ერთი ესენი აღარ
მობღება, რა კი რეპერტუარი ორივეგან თავშივე
აღნუსხული ექმნებათ. პიესები-კი უკეთ დაიდგმებო-
და, რადგან დასი ძლიერი იქმნება და წარმოდგე-
ნებსაც უფრო სერიოზული ელფერი დაედება. მარ-
თალია, მსახიობნი მეტად თვით-რჯული და თვით
ნება ხალხია, სხვა წვრილმანი მხარეც ბევრი აქვს ამ
საქმეს იმ გვარი, რომ მათი თავის შევლა ისე აღვი-
ლი არ არის. მაგრამ განა სიძნელის შიში ვისმეს
გაამართლებს? მით უფრო როდესაც ამითი საქვეყნო
საქმე კეთდება!... ესე დაწყობილი დასი, ჩვენის ფიქ-
რით, ორ-ვეგან შემოსავალს მოიტანს, ვთქვათ ერთ-
გან რომ დეფიციტიც ნახა საზოგადოებამ, მეორე-
გან ხომ არა? საქვეყნო საქმეს ხომ ემსახურა? სეზო-
ნი ხომ რიგიანათ წაიყვანა? განა ეს ცოტაა? ჩვენი
ხალხის სიმცირე და სიღარიბე აქ აღარათფერს შუა-
ში იქმნება. კარგად გაწყობილ წარმოდგენას ხალხი
გვერდს აღარ აუარს. ეხლა-კი თუ ზოგიერთ კარგ
წარმოდგენებსაც არ ესწრება საზოგადოება უფრო

მიტომ რომ ან ჯერა კარვა ქართული წარმოდგენა, გული გატეხილი აქვს. მაშინ-კი, როდესაც შეაჩნევს საქმე უზღმარ ნიადაგზეაო, ერთჯერ, ორჯერ გაიგონებს. წაიკითხავს—სანახავათა მოვა; რომ დარწმუნდება კიდევ მოვა, სხუასაც წამოიტყუებს. ამის ცხადი მაგალითი ამ ბოლო დროს ქუთაისია. მართალია ქუთაისში სხვა გასართობი არა არის—რა, სხვა თეატრები და წარმოდგენები, როგორც პაგ. თბილისში, არ არსებობენ და ზოგჯერ შეიძლება ძალაუნებურათა ცწავიდეს ქუთათური მაცურებელი, მაგრამ თამამათ ითქმის, რომ უფრო ხშირად იგი არ მიდის ძალაუნებურათ. მას აქვს იმედი, რომ მუნ ესტეტიურ სიამოვნებას მიიღებს, აქვს ნდობა ამ წარმოდგენებისა რადგან იცის—ასე—თუ ისე, საქმე წესიერათ არის დაყენებული. ამასვე მოწმობს კ. მესხის 90 წლების ანტრეპრიზა, ისეთი შემოსავლები რომ იყო, რომლებიც ზევით მოვიხსენიეთ. და განა თფილისში არ იყო ესრეთი დრო? — ბევრჯერ. —

სტატისტიკურათ შეიძლება დამტკიცდეს, რომ როდესაც-კი დრ. საზოგადოება თუ კერძო ანტეპრიზა შემოიზღუდავდა მის გარშემო საუკეთესო არტისტებს ჩვენი სცენისას, შეადგენდა ასე თუ ისე მოხდენილს რეპერტუარს, სხვა სააქსესუარო ხარჯსაც თუ არ დაერიდებოდა, მუდამ-ყამ საქმე უკეთ მიდიოდა, ვიდრე მაშინ, როდესაც სტუდონი, რუსების

არ იყოს, „СПУСТЯ РУКАВА“ გაჩანჩალდებოდა. ერ-
თის სიტყვით სეზონი იყო იმისთვის, რომ უნდა
ყოფილიყო; მაგრამ დღეს ეს აღარ კმარა, დღეს სხვა
მოთხოვნებიცაა დაიბადა... მაშასადამე შემოსავ-
ლიანობა ამ საქმეში განსაკუთრებით და შეიძლება
სხვა ბევრშიც ისევ და ისევ საქმის ხელ-მძღვანელთა
ბრალი ყოფილა. „სიმცირე“ კარგი ხელ მოსაქიდი
არგუმენტია ზოგიერთათვის, მაგრამ ავრე თუ გავ-
ყევით ხომ „ბარემ მოვისპოთო“ იძასაც გავიფიქრ-
ებთ!? მეორე საჭიროება და ნაკლი ჩვენი თეატრისა,
რასაკვირველია, არტისტებია. არა გვეყვანან ბევრნი
ამის მიზეზიც, თქმა არ უნდა ისევ შემოსავალის სიმ-
ცირეა, ჯილდოს სიპატარავეა, მაგრამ ჩვენი ძველ-
ბური „კარჩაკეტილობაც“ (ქალების მხრივ მაინც).
ჩვენი გემოვნების განუფითარებლობაცაა. არც ჩვენი
მსახიობები, ზოგიერთთ გარდა, ცდილობენ თავიანთ
მემკვიდრეებზე. თეატრალურ სკოლამდის ხომ ჯერ
კიდევ ბევრი მანძილია და მანამ-კი ჩვენი არტისტები,
სამწუხაროთ, ივიწყებენ, რომ ჯერ ჩვენი სცენის
საქმე პიონერობის ხანიდან კიდევ არ გამოსულა
და თვითონაც მოწოდებისაებრ უნდა გაისარჯონ.
მართალია, ორი ახალ-გაზდა მსახიობი ქალი,
უსაცოლოდ ორივე ნიჭიერი თავიანთ ამპლუებში
— ნინო ჩხეიძე და ტახო აბაშიძე, სანუგეშო ვარ-
სკვლავებია ჩვენი ლარიბი სცენისათვის, მაგრამ „ერ-

თი მერცხალი ხომ ზაუზუნს ვარ მოიყვანს! თუ-
ცა, თქმა არ უნდა. ესეც გამოსწორდება, ნიკი და
სურვილი ჩვენში ბევრია, არც უშრომლობა მოგე-
დევს მთლად, თუ-კი თვით საქმე ეხლავე თავის საფუ-
ძველზე უფრო განბტკიცდა და უფრო განმყარდა.
ერთი ესრეთი განმამტკიცებელი ღონე ჩვენ ზემორე
ვუჩვენეთ... მესამეთ კი მას საჭიროებს და ის აკლია
ჩვენ სცენას, რომ ორგინალური რეპერტუარი მეტად
გაცვეთილი, დაძველებული და ღარიბი აქვს. რა
არის მიზეზი? კიდევ და კიდევ, სამწუხაროთ, საქმის
ხელ-ძღვანელნი. ნუ ვიტყვით იმას, რომ ახალი
ავტორები აღარ მოგვეპოვებაო და ახალი პიესები
თუ გაგვიჩნდა მთლად უვარგისნი არიან. მართალია
„ჩვენი გლახას“ გაქოჩანჩლება ვერაფერა სასიამოვნო
მოვლენაა. მაგრამ რა ვიცით რომ გლახას „კარ-
გიც“ არ მოყვება? განა კარგის მოსვლამდის უთუ-
ოდ უნდა ვიცადოთ? ან საიღან უნდა მოვიდეს ეს
კარგი? რამ შექმნას იგი, თუ თავშივე ახალ ავტო-
რებს სიხალისე და სურვილი მოუკალით? განა ცო-
ტა მაგალითი ყოფილა სხვაგანაც ამისი. რომ პირ-
ველათ სუსტი ნაწარმოები შეუქმნიათ და მერე კი
საუკეთესო დამამშენებელი ყოფილან არჩეულის სა-
ქმისა? თან და თანობა ხომ ყოველ საქმეშია! ამი-
ტომაც ორგინალურ პიესებს მეტი ყურადღების
მიქცევა უნდა, აღზრდა უნდა. წელის გამაგრება

ეს კი საქმის ხელ-მძღვანელთა და არტისტების ხელთაა, ჩვენი მსახიობნი მეტათ უფროთხიან, სამწუხაროთ, ჩვენებურ პიესებს, არ გვაქვს ეგეთი ფსახოლოგიური მასალა, როგორც უცხოელთა პიესებშიო. ტიპები ისეთი რთულნი არ არიანო. მაგრამ განა თვით ჩვენი ცხოვრება ვერე რთულია? განა ჩვენი პაწია ნაკლი, პაწია ღირსება, პაწია სულის მოძრაობა ჩვენმა ლიტერატურამ და თეატრმა არ უნდა დაგვისახოს, თვალთ დაგვანახვოს!? ზემოხსენებული აზრი ჩვენი მსახიობთა, მეტად გადაპრებილათ მიგვაჩნია. იყვეს სხვებისაც, იყვეს კლასიკური უკვლავი პიესები ჩვენს სცენაზე, უმათობა როგორ იქმნება. მაგრამ მეტი ყურადღება ორიგინალებს, მეტი. ეგ უმთავრესი დედა-ძარღვია ჩვენი თეატრის მომავალი არსებობისა! საზოგადოება მაგასაც შეეჩვევა, ბოლოს მოთხოვნილობათაც გბდაექცევა, ამიტომაც იმის შიში, შემოსავალი ჩვენებურ პიესებზე არ გვექნებაო, უსაფუძლოა.... ყველა ამაებთან კიდევ არის საჭირო ის ჩვენი სცენისათვის, რომ ყველას, ჩვენი სახიობისათვის მშრომელს, ესმოდეს თავისი მოვალეობა შეგნებულათ და საზოგადოებაც მეტის შეგნებულობით ეპყრობოდეს საქმეს. აღარ იყოს ძველებური ერთი მეორეზე გადახვევა მიზეზებისა, აღარ იყვეს ერთი მეორის მდურვა და ჩივილი. ამისათვის მშვენიერ რჩევას იძლევა სხვათა შორის ბ.

ზურაბიშვილი „მოამბის“ X №-ში 99 წ. „რა არის საქირო. რომ საქმე გაუძღობესდეს, რომ ქართულმა თეატრმა აიწიოსო?—სულ ცოტა რამეო, პასუხობს იქვე, —ყველამ თავ თავისი დაჩემებულიფორძულა დაიწყო და სხვა ნაირად საჯოსო. მაგ. ნულარ გაიმეორებენ არტისტები: „თეატრში არაფინ დაღის და ვისთვის უნდა ვითამაშოთ, კარგად როლები რისთვის უნდა ვისწავლოთო“? ამის მაგიერათ ასე სთქვან: „თუმცა თეატრში ნაკლებად დაღის საზოგადოება, თუმცა ის ჯილდო, რომელიც მე მეძლევა, მეტად ნაკლებია. მაგრამ მაინც ვეცდები კარგად თამაშს, როლების ცოდნას, რადგან ამით თუ შემოვიჩვევ საზოგადოებას და გარდა ამისა კარგად და ხელოვნურად როლის შესრულება ხომ მევე პირველს უნდა მაკმაყოფილებდეს.„ ნულარ ამბობს თეატრში მოსიარულე საზოგადოება „ქართული წარმოდგენები არ გვაკმაყოფილებენ და რისთვის უნდა ვიაროთ თეატრშიო“ არამედ სთქვან: „ვიაროთ, რადგან მხოლოდ, მით შევვიძლიან დავეხმაროთ თეატრს და, დახმარება-კი საქიროა მისთვის; ბოლოს ჩვენვე ვისიამოვნებთ, როდესაც თეატრი დახმარებით უფრო კარგათ დაყენებული შეიქმნება“... ასე და ამ გვართ ჩვენს ნორჩს თეატრს ჯერ კიდევ ნაკლი და საქიროება ბევრი აქვს, რომლის ყველას აქ მოხსენება მოუხერხებელია, მაგრამ იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ საქმეს მომავალში

მაინც უკეთ წაუძღვებიან ხელ-მძღვანელნი, ამდენო
ხნის გამოცდილება და მაგალითი უკეთესს გზაზედ
გაიყვანსო მათ და თან-და-თანობისა ყოველივე შეს-
წორდება, გამოკეთდება. ეხლა-კი მაინც სამადლობე-
ლნი და სანახსოვრონი არიან ყველა ისინი ვინაც
სული ჩაუდგა ამ საქმეს, ვინცგამოაახლა და ფეხზე
წამოაყენა იგი და ვისაც ცოტად თუ ბევრად მისი
აღორძინებისათვის უშრომნია. გვეც დიდი საქმე არის
მათგან გაკეთებული და ჩვენ თუ დღევანდელი უმ-
თავრესი ნაკლი და საჭიროებანი მოვიხსენიეთ მიტ-
ომ უფრო, რომ გვინდა საქმის ხელ-მძღვანელნი
ესრეთ საშრომათ განემზადნენ, „ესრეთ სუფევდნენ,“
თქმულის არ იყოს დრო არ არის თუ?

შ. დ- ნი.

ორმოც და ათი წელი ქართული თეატრისა.

ამ წლის ორ იანვარს ორმოც და ათი წელი შესრულდა მას აქეთ, რაც პირველათ იხილა ქართველმა საზოგადოებამ ქართული პიესა, ქართველნი მსახიობნი, ქართული წარმოდგენა. ნახევარმა საუკუნემ გაიზარინა აგერ მას აქეთ, რაც ქართველმა საზოგადოებამ პირველათ შედგა ფეხი გონებრივი და ზნეობრივი წინსვლელობის საწაველებელში—თეატრში. რა გაჭირვება გამოიარა ამ დროს განმავლობაში ჩვენმა თეატრმა, რა გააკეთა მან, რა შესძინა ჩვენ ცხოვრებას, ყველა ამგვარი კითხვები, მგონია, საყურადღებოა ყოველი ქართველისათვის, რომელსაც თავისი ერის მომავალი აინტერესებს. ამიტომ, რომ გადავავლოთ თვალი ჩვენი თეატრის ბედ-იღბალს ამ ორმოც და ათი წლის განმავლობაში, შეიძლება ვიპოვოთ შიგ მცირე რამ საგულისხმიერო და მომავლისათვის სახელმძღვანელო ან ყურადღებაში მისაღები.

აღამიანის ორგანიზაცია ისე არის მოწყობილი რომ ის ინსტიქტიურათ მიისწრაფის სიამოვნებისაკენ, სიამოვნება მის აუცილებელ მოთხოვნილებას შეადგენს. სიამოვნება ორ გვარია: ერთია ხორციელი ანუ ფიზიოლოგიური, მეორე სულიერი. მა-

შინ როდესაც ფიზიოლოგიური სიამოვნების მოთხოვნილება ყოველ გვარ ცხოველსა აქვს, განვითარების რა საფეხურზედაც უნდა იდგეს. სულიერი სიამოვნება მხოლოდ ადამიანის საქიროებათ გამხდარა და ისიც ყველა ადამიანისათვის არა. ადამიანი გონებრივით და ზნეობრივით კარგათ განვითარებული უნდა იყოს, რომ სულიერ სიამოვნებაში საქიროებდეს. როდესაც ცხოვრება რთული და განვითარებულია, ერი გონებრივით დაწინაურებული, მაშინ სულიერი სიამოვნების მოთხოვნილება ერთი და ორი ადამიანის კი არა მთელი საზოგადოების, მთელი ერის ნიშნობლივ თვისებას შეადგენს. ასეთი ერისათვის საქირო ხდება სხვა და სხვა დაწესებულება, სხვა და სხვა საშუალება სულიერი წყურვილის დასაკმაყოფილებლათ. ერთ ამ გვარ დაწესებულებას წარმოადგენს თეატრი, რომელიც განვითარებულმა საბერძნეთმა წარმოშობა, შემდეგ გადმოცა რომს და რომიდან მიიღო საშუალო საუკუნოების და დღევანდელმა ევროპამ. ამ დროის განმავლობაში თეატრი სახეს იცვლიდა, ისე როგორც იცვლებოდა თვით ცხოვრება. მაგრამ მაყურებელთა უმეტესი ნაწილი საბერძნეთშიც, რომშიც, დღევანდელ ევროპაშიც ერთი და იმავე მიზნით მიდიოდა და მიდის თეატრში: მას უნდოდა და უნდა სიამოვნება. მართალია, სულიერი სიამოვნების საქიროება ადამი-

ანის გონებრივით და ზნეობრივით განვითარების უტყუარი ნიშანია, მაგრამ ნუ თუ თეატრსაც ცალიერი სიაზოვნების მოცემის მეტი არა შეუძლია რა? თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ბალაგანურ თეატრს, ძველ ბერძნებსაც და დღევანდელ ევროპელებსაც თეატრი წვრთნიდა, ახედებდა მათ ცხოვრებაში და ადამიანის გულში, უღვიძებდა სხვა და სხვა გასაკიცხი მოქმედებისადმი სიძულვილს, ჰბადავდა მათ გულში სიყვარულს და მისწრაფებას ყოველგვარი კეთილისადმი და ამ გვარათ აფაქიზებდა და ამაღლებდა ადამიანის ვონებას და ზნეობას. თეატრი ყოველ დროს ხელს უწყობდა ცხოვრებისა და ადამიანის ვაუმჯობესობას: ვალტერმა თეატრი პოლიტიკური იდეების გასავრცელებელ ასპარეზათ ამოირჩია და თეატრის შემწვობით ხელი შეუწყო რევოლიუციის მოახლოებას. ამგვარათ ქეშმარიტი თეატრი სარგებლობს ხალხის სულიერი სიაზოვნების საჭიროებით და სიაზოვნების სახვეწში აწვდის მას სხვა და სხვა საგულისხმო აზრს და მაგალითებს. თეატრის ამ გვარი მნიშვნელობა კარგათ ჰქონდა შეგნებულთ თითო ოროლა პირს, რომელმაც უნდა აღვნიშნავდეთ ჩვენში. ამ პირთა შორის იყო გიორგი ერისთავიც. ერისთავი როგორც განვითარებით, ისე ნიჭითა და მიმართულებით, გაცოლებით მალდა იდგა დანარჩენ ქართველობაზე. ჩვენი საზოვადოება მეორმოცე

წლებში სალათას ძილს მისცემოდა. გონებრივად და ზნეობრივად ის ძალიან დაქვეითებული იყო: მისი ცხოვრება იყო ფუქსავატი, უზნეო, უშინაარსო ჩვენი არისტოკრატია ხან-დახან წარსულისაკენ თუ გაიხედავდა ხვნეშით, თორემ მომავალი მას არც აკონდებოდა, არც იზიდავდა; ამ მომავლისათვის ის სრულებით არ ფიქრობდა, არ ზრუნავდა. სულიერი მოთხოვნები უმრავლესობას არავითარი არა ჰქონდა: ძალზე გაძლომა და ლოგინზე გაგორება, ლოთობა და ქორ-მეძებარი,—აი მთელი მაშინდელი ცხოვრების შინაარსი. მხოლოდ მცირეოდენ პირთ, და მათთან ერთად გიორგი ერისთავსაც, მამულისათვის გული შეტკიოდათ, მიზნათ დავსახათ ცხოვრების გაუქმობას. რა საშუალებით შეეძლოთ მათ თავისი მიზნის მიღწევა? საშუალება იყო სამგვარი: სწავლა-განათლება, ლიტერატურა და თეატრი. განათლებისათვის ზრუნვა მთავრობის სრულ უფლებას ექვემდებარებოდა, ამიტომ მამულის გულშემატკივართაც ორი უკანასკნელი საშუალება დარჩენოდათ და მათ მიმართეს გ. ერისთავის მცთაურობით. ქართული თეატრის დაარსება გიორგი ერისთავის უძლიერეს საწადელს შეადგენდა, მაგრამ ამ საწადელის ასრულებას ბევრი დაბრკოლება ელობებოდა წინ. ყველა ამ დაბრკოლების ძლევა თავისთავათ, სხვის დაუხმარებლათ მარტო გ. ერისთავს

არ შეეძლო. დამხმარებელიც მალე აღმოუჩნდა ერისთავს — ეს იყო ვარანცოვი, რომელიც 1844 წელს კავკასიის მმართველათ დაინიშნა. ეს კაცი იყო მეტათ პატიოსანი ბუნების პირი, განვითარებული გონების პატრონი და სპეტაკი აზრების მიმდევარი. ჩამოვიდა თუ არა საქართველოში, მაშინვე შეუდგა მეცადინეობას, რომ როგორმე გამოეფხიზლებია ჩვენი ხალხი, აღეძრა მასში საზოგადო საქმისადმი სიყვარული და მისი კარ ჩაკეტილი უღარდელი ცხოვრება ევროპიულ ცხოვრებათ გარდაეკმნა. თეატრს ის ძალიან დიდ მნიშვნელობას აძლევდა და, რადგანაც ქართველი მწერალი არ ეგულებოდა, ამიტომ რუსული წარმოდგენების მართვა დაიწყო. რას აკეთებდა ამ დროს გ ერისთავი? მას სულითა და გულით უნდოდა, თეატრის შემწეობით სინათლე შეეტანა ჩვენ ბნელ ცხოვრებაში, მაგრამ მისი სურვილი სურვილათვე რჩებოდა ჯერჯერობით, მხოლოდ მისი პიესა „გაყრა“ ხელთნაწერი ვრცელდებოდა საზოგადოებაში და ნელანელა ნიადაგს უმზადებდა თეატრს. როდესაც ვარანცოვმა გაიგო, ქართველებს საკუთარი დრამატურგიც ჰყოლიათ და კომედიაც ჰქონიათო, გადაწყვიტა ქართული თეატრის დაარსება და ამიტომ გ. ერისთავის გაცნობა მოიწადინა. ერისთავი ამ დროს ხიდისთავში ცხოვრობდა. შეიტყო თუ არა ვარან-

ცოვის სურვილი, მყისვე გამოეცხადა მას თავისი ხელნაწერით. რადგანაც ვარანცოვი არც გიორგის იცნობდა, არც მის „გაყრას“, ამიტომ თხოვა მას სცენის მოყვარე ქართველებს მოუყარეთ თავი და თფილისის გიმნაზიის სცენაზე 1) წარმოადგინეთ თქვენი ქომედიოა. ვარანცოვს ამით უნდოდა, თავის თვალით დარწმუნებულიყო, შეეძლო თუ არა გ. ერისთავს, რომ ქართულ თეატრს წინ გაძლოლოდა.

თეატრის მტრებმა ისევ წამოჰყვეს თავი ამ ამბის გაგებაზე. მათში ყველაზე უფრო უშლიდენ ამ საქმეს ხელს პ. იოსელიანი, რომელსაც თავის თავი დიდ ფილოსოფოსათ ჰქონდა წარმოდგენილი, თ. რეკაზ ერისთავი და ბატონიშვილი მარიამი. ესენი როგორც ძველ ცხოვრებაში ძველ ზნე-ჩვეულებაში, ძველ შეხედულებაში აღზრდილნი, ყოველივე ახლის მტერი იყვნენ. პ. იოსელიანი გაიძახოდა: თეატრი გაგვრყენის, „მეძაჲ-კუროობა“-ს გაგვიჩენსო. ამავე აზრისა იყო რეკაზ ერისთავი, რომელიც ათაჲ გვარ ცუდ ხმებს ავრცელებდა, რომ თეატრის საქმე ჩაეშალა. ბატონიშვილ მარიამს ხომ ქართველი ქალის სცენაზე გამოსვლა და ჩვენი ერის გარყვნა ერთი და იგივე ეგონა და, რადგანაც მას დიდი გავლენა ჰქონდა ჩვენ საზოგადოებაში, ყოველ

1. ეს შინაური სცენაც ვარანცოვმა გააწყო.

გვარ თანაგრძნობას ახშობდა თეატრისადმი, მაგრამ რაკო ვარანცოვში ჰპოვა საუკეთესო თანამგრძნობელი, გ. ერისთავი გულმოდგინეთ შეუღლა თავისი საქმის განხორციელებას. მისი ღიღინის „უზენაესი ნატურა“, ოცნებათ გადაქცეული, დღეს სრულდებოდა და განა ის საცადელს-ლა დააკლებდა, რომ საქმე დაეგვირგინებია?! გ. ერისთავმა შეადგინა სცენის მოყვარეთა გუნდი, შეასწავლა მათ „გაყრა“ და 2 იანვარს 1850 წ. გიმნაზიის პატარა ზალიდან დაანახვა ქართულ საზოგადოებას მისი ფუქსავატი, უმიზნო, უიდელო ცხოვრება. აი ის პირნი, რომლებიც პირველათ გამოვიდნენ ქართულ სცენაზე: ილ. ორბელიანი, ოქ. ერისთავი, დ. ი. ყიფიანი, ბ. გ. ანდრეევსკისა, კნ. ა. ორბელიანისა, გ. ერისთავი, კნ. ქ. ორბელიანისა, გ. ო. შანშივეი, ა. ერისთავი, ნ. ერისთავი. გრ. ერისთავი, კნ. მ. ერისთავისა და მ. გ. ქილავეი. მიკირტუმ გასპარიჩის როლს კი გ. ერისთავი თამაშობდა. წარმოდგენას დიდძალი ხალხი მოაწყდა. ვარანცოვი ერთობ კმაყოფილი დარჩა. პირველმა წარმოდგენამ ის დაარწმუნა, რომ გიორგი ერისთავს შეეძლო ქართულ თეატრისათვის შეთაურობა და პატრონობა გაეწია. და ამიტომ ერისთავი ხიდისთავიდან თავის ამაღლებაში გადმოიყვანა, რომ თეატრს მუდამ გვერდში ჰყოლოდა. ძალიე თამამშოვის ქარვასლაში დაასრუ-

ღეს ახალი თეატრის აშენება და ამ თეატრში 3 მაისს 50 წელს გაიმართა მეორე ქართული წარმოდგენა: ითამაშეს ერისთავის ახალი კომედია „დავა“, რომლის შინაარსიც თითქმის იგივეა, რაც პირველი პიესისა; შინაარსს გარდა ტიპებიც იგივეა, თუ შეიძლება ტიპები ვუწოდოთ იმ მკრთლად და გარეგნულად დახატულ პირებს, რომლებიც ამ კომედიაშია. საკვირველი ის არის, რომ პ. იოსელიანმა და რეჟაზ ერისთავმა, რომლებიც დიდი წინააღმდეგობას იყვნენ ქართული თეატრისა, ამ მეორე წარმოდგენაში თვითონ მიიღეს გულმხურვალე მონაწილეობა; ჰირველი თამაშობდა ონოფრეს როლს, მეორე იმერელ ლომინ გოდოპრელიძისას.

ამ წარმოდგენის შემდეგ ვარანცოვმა გადაწყვიტა, ქართული თეატრი უფრო მტკიცე ნიადაგზე დაეყენებია. ქართველებისათვის სამუდამო სცენა დაეარსებია, მაგრამ ამისათვის ფული იყო საჭირო. ვარანცოვი მოელაპარაკა გიორგი ერისთავს, მიანდო მას ქართული დასის შედგენა, ორასი თუმანი მაშინვე მისცა მსახიობთა დასასაჩუქრებლათ და წასახალისებლათ და ყოველ წლივ ოთხასი თუმანი ჯამავირი აღუთქვა.

ოთხასი თუმანი თუმცა დიდ ფულს არ შეადგენდა, მაგრამ ამ ფულით მაშინ შეიძლებოდა მსახიობების შოვნა.

1850 წ. გაზაფხულზე გიორგი ერისთავი გაემგზავრა სოფლისაკენ, რომ იქ შეედგინა დასი. ჩვენ არ ვიცით რათ მიმართა ერისთავმა სოფელს; აღმათ ის ხელავდა, რომ სოფელში არ აღმოუჩნდებოდა მის საქმეს იმდენი მტერი, როგორც ქალაქში, ამას გარდა სოფელში უფრო იათათ იშოვიდა მსახიობებს.

ერისთავმა რამდენსამე თვეში მოამზადა ქართული დასი და შემოდგომაზე ქალაქში ჩამოვიდა. ჩვენი პირველი მსახიობები იყვნენ: ქენი სააკაძისა, ტატიშვილისა, ანტონოვისა და ბაფეროვისა; ბენი დვანაძე, ტატიშვილი, რჩეულიშვილი, კორძაია, კიკნაძე და ელიოზიშვილი, თფილისში ერისთავი განაგრძნობდა გამოუცდელი მსახიობების წვრთას. ჯორჯონკოვი დიდი სიყვარულით ეპყრობოდა მათ, ხშირათ დადიოდა რეპეტიციებზე, გულს უხალისებდა ყველას საჩუქრებით და, როცა გაიგო, რომ ოთხასი თუმანი არტისტებისათვის ძალიან ცოტა იყო, ასი თუმანი კიდევ მოუმატა ჯამაგირათ. მთელი შემოდგომა ემზადებოდა დასი და 1851 წ. 1 იანვარს გამოვიდა იმავე „გაყრაში“, ამას შემდეგ ახალი დასი ვარანკოვმა გადასცა თფილისის თეატრის დირექციას. დირექცია ქართველ მსახიობებს გულ-გრილათ ეკიდებოდა, ხელს თუ უშლიდა, თორემ არ ეხმარებოდა, რუსული და იტალიანური

წარმოდგენები უფრო იზიდავდა ჩვენ საზოგადოებას, ერთი იმიტომ, რომ ჩინოვნიკობა და მხედრობა სულ იქ დადიოდა, მეორე რუსული და იტალიანური თეატრი უფრო ამხიარულებდა მაყურებლებს, ამას მიუმატეთ ჩვენი საზოგადოების მოუშალებლობა, რევერტუარას სიღარიბე და ადვილათ წარმოიდგენთ, თუ როგორ მდგომარეობაში უნდა ყოფილიყო ჩვენი თეატრი. მაგრამ, სანამ ვარანცოვი საქართველოში იყო, თეატრის არსებობას არა უჭირდა რა.

1855 წელს ვარანცოვი საქართველოდგან გადაიყვანეს, და ქართული თეატრის ბედ-იღბალიც გადაწყდა: დასს ჯამაგირი აღარ მისცეს, შემოსავალი მას ვერ ინაბავდა, გ. ვრისთავმა ვეღარა გააწყურა და იძულებული იყო თავის საქმეს გამოთხოვებოდა, დასი დაეთხოვა და თავის მამულში, ხიდისთავს, წასულიყო. გიორგის შემდეგ სცენის მოყვარენი კიდევ ცდილობდნენ, რომ თეატრი როგორმე წამოეყენებიათ ზეზე. ამგვარ პირთა შორის ყველაზე მეტი შრომა და ხარჯი კერესელიძემ გასწია. ნან ისესხა ორასი თუმანი, დაიჭირავე შარმაზანოვის დარბაზი, გააკეთა ლოქები, პარტერი, მოაწყოს სცენა, დააბატვია დეკორაციები და დაიწყო წარმოდგენები. კერესელიძეს იმედი ჰქონდა: შემოსავალი იმდენი შექნება, რომ ნახევრით ვალს კისტუმოებ

ნაწილ ნაწილათ, ნახევარიც არტისტებს დააკმაყოფილებსო, მაგრამ იმედი არ გაუმართლდა: მიუხედავად იმისა, რომ ნიჭიერი არტისტები ჰყავდა, როლებს კარგათ სწავლობდენ, შემოსავალი არტისტებსაც ვერ აკმაყოფილებდა; ძველ, ვალი ვალათვე რჩებოდა და მას ახალი ემატებოდა. ექვს თვეს აცოცხლა კერესელიძემ თეატრი, ექვსი თვის შემდეგ კი მოვალეებმა ყოველისფერი ვალში გაუყიდეს და თეატრის არსებობას ბოლო მოუღეს. დანდი იშალა, ვალი კერესელიძეს დაატყდა. „ჩემი ჯამგირი სამი წლის განმავლობაში სულ მოვალეებს მიჰქონდაო“, სწერს კერესელიძე. ამგვარათ ქართულმა თეატრმა ხუთი წლის არსებობის შემდეგ სული დალია. ამას შემდეგ ოცდა ოთხმა წელმა გაიარა, სანამ სამუდამო სცენის დაარსება შესაძლებელი გახდებოდა. ამ ოცდა ოთხი წლის განმავლობაში ხალხი ნელ-ნელა იღვიძებდა და წინ მიდიოდა. ბატონ-ყმობა მოისპო, ევროპული ცხოვრების გზაზე მტკიცეთ შედგა ფეხი ჩვენმა ქვეყანამ. მაგრამ გამოუხიზლება იმდენათ ძლიერი ჯერ არ ყოფილა, რომ საზოგადოების მოთხოვნილებას თეატრი დაებადა: მხოლოთ ხანდახან სცენის მოყვარენი გიჰართავდენ ხოლმე წარმოდგენებს თუ კლუბებში თუ კერძო ოჯახებში და ამით თეატრისადმი სიყვარულს ნელნელა აღვიძებდენ საზოგადო-

ებაში. ამ დროს განმავლობაში ყველაზე მეტი სამსახური ჩვენი თეატრისათვის ნ. ავალიშვილს, ან. ფურცელაძეს და ა. როინიშვილს მიუძღვის. როდესაც საზოგადოებამ იმდენათ გამოიღვიძა, რომ თეატრის საქროება თვით ცხოვრების განვითარებაში გამოიწვია; შეადგინეს ამხანაგობა: დიმიტრი ყიფიანმა, გიორგი თუმანიშვილმა, დავით ერისთავმა, ნ. ავალიშვილმა, იოს. ბაქრაძემ, აღი. სარაჯიშვილმა, ილ. ქავჭავაძემ და განიხარახეს საშუღამო სცენის დაარსება. მათ შეაგროვეს ფული, დაარსეს დრამატიული კომიტეტი, გამოიკვლიეს ამხანაგობის წესდება და 1879 წ. ნ სექტემბერს ჩაჰყარეს საძირკველი საშუღამო სცენისა: ამ დღეს წარმოდგენილი იქმნა კნ. ბარბარე ჯორჯაძის კომედია „რას ვეძებდი და რა ვპოვე“

იქიდან მოკიდებული ოცი წლის გამაველიობაში ჩვენი თეატრი არ დაზურულა; ის თუმცა რყევით მიდიოდა წინ, თუმცა ხშირათ განსაცდელში ყოფილა ხოლმე, მაგაამ მისი არსებობა უკვე მტკიცე ნიადაგზე არის აგებული; ეს მტკიცე ნიადაგი ჩვენი საზოგადოების სულიერი მოთხოვნილებაა. ჩვენი ცხოვრება წინ მიდის, საზოგადოების სულიერი მოთხოვნილება უფრო იზრდება და ძლიერდება; ამიტომ თეატრიც დღითი დღე უფრო საქრო ხდება ჩვენთვის და მისი დღეგრძელობა ექვს გარე-

შეა. სამუდამო სცენის მეორეთ დაარსებაში ყველა-
ზე გულ-მხურვალე მონაწილეობას იღებდენ დ. ყი-
ფიანი და გ. თუმანიშვილი. გიორგი თუმანიშვილი-
არათერს ზოგავდა. რომ თეატრი მტკიცე ნიადაგ-
ზე დაეყენებია და დაეწინაურებია; ის ცდილობდა
რომ თეატრისადმი სიყვარული სოფელშიაც აღე-
ძრა და ამიტომ დასი სოფელშიაც დაჰყავდა ხოლ-
მე. ამგვარმა შრომამ ის დაასწავლა, ამას ზედ დაე-
რათო უმადურობა და თუმანიშვილი იძულებული
გახდა 10 წლის გასულს თეატრისათვის თავი დაე-
წინებებია. ამავე დროს დრამატიულმა კომიტეტმაც
ხელი აიღო თეატრზე და მეთაურობა ვ. აბაშიძემ
და კ. მესხმა იკისრეს. ამ ორ პირს პირველ ხანს
კარგათ მიჰყავდათ საქმე, მაგრამ მალე თავი დაანე-
ბეს და თეატრის წინ გაძლოლა იკისრა აკაკიმ.

აკაკის მეთაურობა მეტათ ხანმოკლე იყო, მას
შემდეგ მეთაურობას ხან ერთი პირი კისრულობდა,
ხან მეორე; პატარახანს ისევ შედგა დრამატიული
კომიტეტი, მაგრამ მალე დაიშალა. დღევანდელ
ჩვენ თეატრს ისევ დრამატიული კომიტეტი განა-
გებს.

ჩვენ მოკლეთ განვიხილეთ, ჩვენი თეატრის ნა-
ხევარი საუკუნის ისტორია. მეორე წერილში ვეც-
დებით, დავანახვით მკითხველს, რას წარმოადგენდა
ამ დროს განმავლობაში ქართული სცენა, რას აძ-

ლევდა ის ჩვენ საზოგადოებას და რამდენათ უწყობდა ხელს ჩვენი ცხოვრების წინმსვლელო ას

წერილი მეორე.

შოველგვარ დაწესებულებას მხოლოდ მაშინ შეუძლია შესაფერი სარგებლობის მოტანა, როცა ის პირდაპირი შედეგია საზოგადოებრივი წინმსვლელობისა, როცა ის საზოგადოებას სულიერი მოთხოვნილებით არის გამოწვეული, როცა საზოგადოებას შეგნებული აქვს მისი ძნიშვნელობა, ჩვენში კი დღესაც მხოლოდ მცირე ნაწილსა აქვს აზრი იმდენათ განვითარებული, რომ საზოგადო კეთილდღეობისათვის იზრუნოს, ღირსეულათ დააფასოს, რა არის ჩვენთვის საზარალო, რა სასარგებლო. რაღა უნდა ყოფილიყო ამ ორმოც და ათი წლის წინეთ? საზოგადოება ადამიანის დანიშნულებას ქეიფსა და ლოთობაში ხედავდა, არავითარი იდაელი არ ასულდგმულებდა მის გულსა და გონებას, არავითარი მისწრაფება არ ჰქონდა მას უკეთესი ცხოვრებისაკენ; ანკი საიდან ექნებოდა, როდესაც ის არ იყო იმდენათ განვითარებული, რომ ცხოვრების კითხვების რკვევა-კვლევით ემტერია თავი! მაშინ არა თუ თეატრით ხალხის გამოფიხილება და გონებრივათ და ზნეობრივათ ამალლება იყო ძნელი, არამედ თვით თეატრის დაარსებაც ყოვ-

ლალ შეუძლებელი იყო, რომ ვარონცოვს არ ეზრუნა; ეს ცხადათ დაამტკიცა ვარონცოვის საქართველოდან გადაყვანამ. შეუძლებელი საქმე განხორციელდა: თეატრი დაარსდა, — მაგრამ საქმე იმაში იყო, რთ-გორ უნდა მოეწვიათ საზოგადოება თეატრში. რა გზით უნდა შეეყვარებიათ მისთვის თეატრი, რომ ცალიერი სიამოვნების გარდა გულისა და გონებისთვისაც მიეცათ რაიმე საზრდო? საზოგადოებას ეძინა, მისი ცხოვრება უზნეო, უმიზნო, უშინაარსო იყო; უნდა დაენახებიათ მისთვის მისი ნაკლულე-ვანება, რომ მას თითონ შეზიზღებოდა თავისი თავი და ძლიერი სურვილი დაბადებოდა თავისი ბუნებისა და თავისი ცხოვრების გასაუმჯობესებლათო, იტყვის ბევრი. ეს სრული ქეშმარიტებაა მხოლოდ მაშინ, როცა კარგ მთქმელს კარგი გამგონი ჰყავს; ქეშმარიტებაა მხოლოდ იქ. საღაც მართლის მთქმელს შეკაზმული ცხენი არ ჰირდება გასაქცევათ აბა შინჯეთ და ჩვენ წარსულს, ჩვენ ლიტერატურას, ჩვენ მოღვაწეებს საზრიანათ შეხედეთ, კარგათ ცუდიც დაინახეთ, ეპკი შეიტანეთ იმაში, ვითომ ქართველები ნიჭით და დიდებული წარსულით ყველა ეროვნებას არა ეჯობდეთ, — მაშინვე სამშობლოს მოღალატეთ დაგსახავენ! რაღა უნდა ყოფილიყო ამ ორმოც და ათი წლის წინეთ? ჩვენ სცენას რომ დაენახებია საზოგადოებისათვის მაშინ

მთელი მისი სისაძაგლე, არა თუ ვერავის ვერ გაასწორებდა, პირიქით ყველას გადიმტერებდა; არა თუ თეატრს ვერავის შეაყვარებდა, პირიქით ყველას შეაძულებდა. ამას კარგათ გრძნობდა გ. ერისთავი და ამიტომ ყოველგვარ ღონეს ხმარობდა, რომ ქართველი საზოგადოებისათვის უფრო სიამოვნება შეეძინა პირვლ ხანებში და ამით შეეყვარებია თეატრი, ვიდრე მისი საკუთარი ნაკლულევანებანი ემზილებოდა. მართალია, გიორგი ერისთავი თავის პირველ კომედიას ათავებს შემდეგი სიტყვებით:

მე დასწერე იძახედა, ვინც სწეობით
აწის მწუღი;

ჩვენც ვეცადნეთ, და განვდევნოთ რაცა

აწის ჩვენში ცუდი

მართალია, ის თავის კომედიებში შეეხო ჩვენი არისტოკრატიის ცხოვრების ზოგიერთ მხენე და დამლუპველ ელემენტებს, მაგრამ ყოველივე ეს ისე გაქნა სახუმარო გასართობებში, ლათაიებში, ქართულ სომხური ენის საოხუნჯო მოქცევებში, რომ მაყურებლის გულსა და გონებას ვეღარ მიწვდებოდა და მთელი კომედიის შედეგათ ცარიელი სიცილისა და მხიარულების მეტი თითქმის აღარაფერი დარჩებოდა. „სწეობის სიმრუდის“ გამოყვანა კი-

დევ რ.იმ მისწდომოდა მაყურებლის გულს, მაინც ვერ აატოკებდა მას, მაინც ვერ ჩააფიქრებდა, ვერ შეაზიზღებდა მაყურებელს მის ცხოვრებას, რადგანაც ღრმა ფსიხოლოგიური ანალიზი, მწარე, გესლიანი სიცხლის აღძვრა გ. ერისთავის ნიქის თვისებას არ შეადგენენ. ეს კაცი დაუფასებელია ჩვენთვის, სამარადისოთ სახსიერარი და სადიდებელი ჩვენგან, როგორც მამა ჩვენი თეატრის და ჩვენი დრამატიული ლიტერატურის, მაგრამ მისი კომედიები უფრო ვაღვევილებს წარმოადგენენ, ვიდრე ნამდვილ კომედიებს. რა ღირსებისაც უნდა იყოს მისი კომედიები, ისინი მაინც განძს შეადგენენ ჩვენ ლიტერატურაში, როგორც პირველი ნაწარმოებნი დრამატიული ხელოვნობისა; გარდა ამისა ამ კაცის დასაფასებლათ ისიც უნდა მივიღოთ მხედველობაში, რომ დღემდის ჩვენ ცხოვრებას გ. ერისთავზე უკეთესი კომედიების მწერალი არ მოუცია; თითქმის ყველა ჩვენი კომედიები, რაც ამ ორმოც და ათი წლის განმავლობაში დაიწერა, გ. ერისთავის ან კაპიო არიან, ან მათი ზეგავლენით წარმოშობილან. ამ გვართ ჩვენი თეატრი პირველ ხანებში უფრო გასართობი იყო, ვიდრე საზოგადოების აღმზრდელი, გონების მწვრთნელი და ზნეობის განმფაქიზებელი. ამის მიზეზი იყო ერთი მხრივ ჩვენი საზოგადოებრივი განვითარების ძალიან დაბალ სა-

ფეხურზე დგომა, მეორე მხრივ გიორგი ერისთავის ნიჭი, რომელსაც მხოლოდ გარეგნულათ და ოხუნჯურათ შეეძლო ცხოვრების ხატვა. გიორგი ერისთავის შემდეგ მაშინდელ დრამატურგებში ყველაზე ნიჭიერი იყო ანტონოვი. მაგრამ მის კომედიებს ხომ უფრო არ შეეძლო ცხოვრების ღრმით გადმოშლა, მაყურებელთა გონებრივთა და ზნეობრივთა წრთენა. გასართობი დაწესებულების სახე ჩვენმა თეატრმა ოცი წელაწადი ატარა. სამოცდაათ წლებში ჩვენმა ცხოვრებამ შესამჩნევი ბიჯი წადგა წინ; განათლებული და განვითარებული გონების პატრონი ახალგაზდები ბლომათ გამოერიენ ცხოვრებაში; ჩვენი მწერლობა აყვავდა: ოცი წლის წინეთ თუ ერთმა „ცისკარ“-მაც ვერ იფორჯალა და მხოლოდ „მურაბისა და ქელეს გაკეთება“ და „ბატი ძმრითა“ შეისწავლა ქართველ საზოგადოებას, სამოცდა ათ წლის დასაწყისში ქართულ ენაზე გამოდიოდა: „დროება“, „სასოფლო გაზეთი“, „კრებული“ და „მნათობი“. შედგა სხვა-და-სხვა ლიტერატურული წრეები, დაიბადა სხვა-და-სხვა მიმართულება, ამან გამოიწვია კრიტიკის აღორძინება და განვითარება. საზოგადოების გამოთხოვლობას და ლიტერატურის განვითარებას ის შედეგი მოჰყვა, რომ გასართობმა თეატრმა ველარაინ ველარ დააკმაყოფილა და ხელი მიჰყვეს რუსეთისა და ევრო-

პის დრამატურგების თარგმანს. გაჩნდენ ორიგინალური დრამატურგებიც, რომლებიც მარტო ლათინებით არა ცდილობდენ საზოგადოების შექცევას: გ. წერეთლის „ჩიბრი“ 72 წ. დაიწერა. როდესაც საზოგადოებამ შეიგნო ქეშმარიტი თეატრის ნამდვილი მნიშვნელობა, მაშინდელი საუკეთესო პირების შრომით კიდევ დაარსდა ჩვენში სამუდამო სცენა, ა სექტემბერს 79 წ. ამგვარათ 70 წლამდე ქართული თეატრი უმთავრესათ გასართობი იყო; ის მხოლოთ სიყვარულს უღვიძებდა საზოგადოებას თეატრისადმი, ნიადაგს უმზადებდა ხალხის აღმზრდელ თეატრს. თვითონ კი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა არა ჰქონდა, შემდეგი ათი წლის განმავლობაში თეატრი ცდილობს გასართობ გზას თავი დაანებოს და საზოგადოების განვითარებას შეუწყოს ხელი. მაგრამ მუდმივი სცენა არ არსებობდა და წელიწადში ორი სამი წარმოდგენა დიდ ნაყოფს ვერ მოიტანდა. თავის ქეშმარიტ კალაპოტში ჩვენი თეატრი მხოლოთ მეოთხმოცე წლებში ჩადგა და მას აქეთ შეუჩერებლათ იღებს მონაწილეობას ჩვენი ერის ვონებრივსა და ზნეობრივ წინმსვლელობაში. ჩვენ სცენაზე დღეს ბევრი ისეთი ნიჭიერი მსახიობია, რომ მათ შეუძლიათ საუკეთესო ევროპიული სცენაც დააშვენონ. სამწუხაროდ ამასვე ვერ ვიტყვით ჩვენი დრამატურგების შესახებ. ჩვენ დრა-

მატიულ მწერლობაში ორი ხანა არის აღსანიშნავი პირველი ხანა დაიწყო გ. ერისთავის კომედიებით, მეორე ხანა მეოთხმოცე წლებში დავით ერისთავის „სამშობლო“-თი. ყველა კომედია, რომელიც ქართულ ენაზე დაიწერა, გიორგი ერისთავის კომედიების კოპიოებია; ყველა გარეგნულათ ხატავს ცხოვრებას, ყველა ცდილობს სიცილი გამოიწვიოს ოხუნჯობით, მიქცეულ-მოქცეული სიტყვებით და არა მოქმედების განვითარებით და ხასიათთა კონტრასტებით; ყოველივე ეს კი არ შეადგენს კომედიის დამახასიათებელ თვისებებს,—ასე რომ ნამდვილი კომედია ქართულ დრამატიულ ხელოვნებას ჯერ არ შეუქნია. ყველა დრამა, რომელიც მეოთხმოცე წლებს აქეთ დაწერილა, დ. ერისთავის „სამშობლოს“ ზეგავლენის ნაყოფია. თუ ასეთი დრამები საზოგადოებაზე შთაბეჭდილებას ახდენს, უფრო პატრიოტული გრძნობის ბრალია, ვიდრე დრამების ღირსების. რადგანაც ორიგინალური პიესები ცოტა მოგვეპოებოდა და, რაც იყო, უმეტესი ნაწილი ძალიან სუსტი იყო. ამიტომ ჩვენი მწერლობა იძულებული იყო, უცხო დრამატურები ეთარგმნა, და ამ მხრით ჩვენმა სცენამ და ლიტერატურამ ძალიან ბევრი შეიძინა, შეუძლებელია იმის გამოკრძობა, რაც მარტო თეატრმა გააკეთა ამ დროს განმავლობაში; ხოლო თუ რამემ შეუწყა ხელი ჩვენი

“აზოგადობის გამოფხიზლებას, ცხოვრების წინ-
მსვლელობას. ჩვენ თეატრსაც დიდი ღვაწლი მიუ-
ძღვის ამ მხრივ. შემდეგში, როცა ცხოვრება უფ-
რო გამოიკვევა და ის განსახოვნებული კლასები,
რომლებმაც ჩვენში თავი იჩინეს, დასრულებულ სა-
ხეს მიიღებენ, თეატრი უფრო მეტ სარგებლობას
მოიტანს, რადგანაც ეცოდინება, ვის აწხილოს და
ვისი ინტერესები დაიცვას. ამ ორმოცდა ათი წლის
განმავლობაში როგორც აღმოჩნდა დრამატიული
საზოგადოების გამგეობის მოხსენებიდან, თუილისის
სცენაზე წარმოუდგენიათ სულ 219 პიესა, რომელ-
თაგან კომედიები და ვოდვეილები 139, დრამა და
ტრაგედიები 80. ამათში უმეტესი წილი თარგმანია,
ორიგინალურია მხოლოდ 8 პიესა, 50 კომედია-ვო-
დვეილები და 39 დრამები. ამ გვართ ჩვენი ორი-
გინალური რეპერტუარი არ ყოფილა მაინცა და
შაინც ღარიბი, თუმცა არც სიმდიდრე ეთქმის. ჩვენ
დრამატურგებს უფრო კომედია-ვოდვეილების თხზ-
ვაში გამოუჩენიაა ნიჭი. სამწუხაროთ კომედიებში
ძალიან ცოტა არის ისეთი, რომ ამართლებდეს თა-
ვის სახელს; უმეტესი წილი უფრო ვოდვეილსა
ჰგავს. ვერ აჩვენებს მაყურებელს ჩვენი ცხოვრებისა
და ბუნების გასაკიცხ თვისებებს, ვერ ჩააფიქრებს
მას, ვერ დაუბადავს მას სურვილს ცხოვრებისა და
თავისი თავის გაუმჯობესობისას; ვოდვეილები ხომ

პირდაპირ სიცილისათვის არიან დაწერილი. რაც შეეხება ტრაგედიებსა და დრამებსა, უმეტესი ნაწილი წარსულ ცხოვრებას ხატავს, პატრიოტულ თავმოყარობას გვიტკობს, გაუმარჯოს სამშობლოსო, წამოგვაძახებიებს და მეტი არაფერი: თეატრიდან რომ გამოვალთ, ყოველისფერი ნიავს გაჰყვება! ისეთ დრამებს, რომლებიც წარსული გმირობის და თავგანწირვის მეტს არას უხატავა მაყურებელს, დღეს ნაკლები მნიშვნელობა აქვთ. თუ ერთი მხრივ ჩვენ დრამატიულ ხელოვნებას ზერელი შინაარსის კომედია-ვოდვეილები მეტი მოუყია ჩვენთვის და დრამების საგნათაც მხოლოდ წარსული ცხოვრება, ძველი გმირების სივაჟაკე დაუსახავს, ამის მიზეზით ჩვენი ცხოვება იყო. ლიტერატურა შეილია თავისი ეპოქის, გამომხატველია ერის ფსიხოლოგიის, კომპასია საზოგადოებრივი განვითარების და ამიტომ თავისი დროის ელფერს ატარებს. რადგანაც ჩვენი საზოგადოების ცხოვრება თეატრის დარსების დროს მეტათ ფუქსავატი იყო, გონებრივი მოძრაობა თითქმის სრულიად არ არსებობდა, საზოგადოება მხოლოდ სიცილ-ხარხარისათვის მიდიოდა თეატრში, ამიტომ გასაკვირალიც არ არის, თუ დრამატურებმა უფრო ვოდვეილებისა და ზერელი შინაარსის კომედიების თხუზვას მიჰყვეს ხელი. გადაიკითხეთ გ. ერისთავის კომედიები და და-

რწმუნდებით, რომ ის კაცი კი, რომელიც თეატრით საზოგადოების აღზრდას ეპირებოდა, ნაშეტანს ცდილობდა, რომ ოხუნჯობით და ლათაიებით საზოგადოება ემხიარულებია. რაც შეეხება წარსულ ცხოვრებას, მას ხომ ოხვრა-ხენეშით იგონებდა ჩვენი არისტოკრატია; ამ ხენეშის მიზეზი უანგარო მამულის სიყვარული კი არ ყოფილა, ეს იყო იმ ძალ-მომტრეობის, პოლიტიკური ბატონობის გაუქმების გლოვა, რისი უფლებაც მეცხრამეტე საუკუნეში თავადობამ დაკარგა. ახალთაობა და მწერლობა არისტოკრატის გლოვამ გაიტაცა, არისტოკრატის კლასიკური ინტერესებისათვის გოდებამ დაიბადა ზეენ ლიტერატურაში რომანიულ—პატრიოტული მიმართულება, ამანვე გამოიწვია ის დრამები რომლებიც წარსულ გმირთა ხმალ-ხანჯლის ტრიალის მეტს არის იძლევიან. დღეს არისტოკრატამ და მისმა ქარაფშუტა ცხოვრებამ უპირატესობა დავარგა ზეენ ცხოვრებაში. დღეს მარტო არისტოკრატის ინტერესები საზოგადო ყურადღებას აღარ იპყრობს; მათ აღაგს იქერს მთელი ერის ინტერესები, მთელი ერის ამწყვო და მომავალი და არა ერთი რომელიმე წოდების: ასე მოითხოვა ჩვენი ცხოვრების წინმსვლელობამ. თუ ცხოვრებამ იცვალა ფერი, თეატრმაც უსათუოთ უნდა იცვალოს. თუ ის ერთ დროს აკმაყოფილებდა ჩვენ საზოგა-

დოებას უშინაარსო კომედიებითა და ხმალ-ხანჯლის ტრიალის ცქერით, ასეთი პიესებით დღეს ბევრს ვეღარ დააკმაყოფილებს რასაკვირველია, ჩვენი საზოგადოებრივი განვითარება ადრე თუ გვიან მიცემს ჩვენ ცხოვრებას დროის შესაფერ დრამატურგს, მაგრამ, სანამ ნიჭიერი კაცი დაიბადებოდეს და სცენას გარდაქმნიდეს, თვითონ სცენა უნდა ცდილობდეს დროის შესაფერი სახე მიიღოს. ჩვენი დღევანდელი სცენის შესახებ კი ამას ვერ ვიტყვი. როდესაც დღევანდელმა საჭირ-ბოროტო სოციალურმა კითხვებმა დიდიხანია თავი იჩინეს ჩვენ ლიტერატურაში, როდესაც სოციალური კლასების აღორძინება ჩვენ ცხოვრებაში ყველასათვის ცხადია და ლიტერატურაც ვეღარ მალავს ამ მოვლენას, ჩვენი სცენა ჯერჯერობათ ყურსაც არ იბურტყავს: ის ისევ ძველი არისტოკრატიის შექცევას ცდილობს. თუ კი ჩვენი დრამატურგები არ იღებენ ან ვერ იღებენ დღევანდელი ცხოვრებიდან პიესისათვის ტემას, სცენამ რა მოაგვაროსო, იტყვის ზოგიერთი მკითხველი. აი რა უნდა მოაგვაროს: სხვა ერსაც გაუფლია ისეთი ხანა, როგორც დღეს ჩვენშია, სხვა ერსაც ჰყოლია ასეთი ხანის შესაფერი ნიჭიერი დრამატურგები. მარტო ნაციონალური დრამატურგებით არც ერთი სცენა არ იკვებება და ჩვენ საღ დაგვებადება იმდენი დრამატურგები,

რომ მარტო მათ დააკმაყოფილონ ჩვენი სცენა? აი ამ უცხო მწერლებს უნდა მიაქციოს ჩვენმა სცენამ ყურადღება და თარგმნოს ისეთი პიესები, რომლებიც უფრო შეეფერებიან დღევანდელ ჩვენს ცხოვრებას, რომლებიც უფრო მეტ მასალას მიცემენ დღევანდელი ქარაველის გულსა და გონებას. ამ გზას უნდა დაადგეს ჩვენი სცენა, თუ უნდა საზოგადოებრივ წინმსვლელობაში თავისი წვლილი შეიტანოს და არ გადაიქცეს მარტო გასართობ დაწესებულებათ, როგორც ის ამ ოცდა ხუთი წლის წინეთ იყო.

ივ. გომართელი.

როგორც უწყიან მკითხველებმა, კვირას, 2 იანვარს, შესრულდა 50 წელიწადი ქართულის სცენის დაარსებიდან. აი დღეს ქართულ დრამატიულ საზოგადოებას დილით სადღესასწაულო კრება ჰქონდა და საღამოზედ წარმოდგენა აფოთეოზით. როგორც კრებას, ისე წარმოდგენას ესოდენ დიდძალი საზოგადოება დაესწრო, რომ თავად აზნაურობის თეატრში ვაშლის დასაცემი ადგილი არსად მოიძებნებოდა. თეატრი დილით მორთული იყო შიგნიდან სამ-ფეროვანის დროშებით, ხოლო საღამოზედ გაჩირაღდანებული ფერადის ფარნებით.

ქართული დრამატიული საზოგადოების კრება დაიწყო ნაშუაღღევის 12^{1/2} საათზედ. სცენაზე გრძელს მაგიდას უსხდნენ დრამატიულ საზოგადოების გამგეობის წევრნი. გამგეობის თავმჯდომარემ ვ. სულხანიშვილმა კრების დაწყებისთანავე გააცნო იქ მყოფთ მიზეზი კრებისა, გაიხსენია ქართულის სცენის აწ უკვე განსვენებულნი მოღვაწენი საერთოდ და საზოგადოებას, ფეხზედ წამოდგომით პატივი ეცამათეს ხსენებისათვის. მთელმა საზოგადოებამ ფეხ-

ზედ წამოღვომით პატივისცემა განუცხადა ქართულის სცენის გარდაცვალებულ მოღვაწეთ. შემდეგ გამგეობისავე წინადადებით კრებამ ქართულ დრამატულ საზოგადოების საპატიო წევრებად ამოირჩია ჩვენნი პატივცემულნი დრამატურგნი ბ-ნნი გაბრიელ ნიკიტას ძე სუნდუკიანი და ავქსენტი ანტონის ძე ცაგარელი. ორივე მწერალი საზოგადოებამ ხანგრძლივის ტაშის ცემით დააჯილდოვა საზოგადო კრების თავმჯდომარედ ამორჩეულ იქმნა საპატიო წევრი ამ საზოგადოებისა კნენა ნინო დავითის ასული ჩოლაყაშვილისა.

დააქირა რა თავმჯდომარემ თავისი ადგილი, ბ-ნმა პ. ა. ოპოჩინინმა რუსულის სცენის სახელით მიულოცა საზოგადოებას ქართულის სცენის დაარსებიდან 50 წლას შესრულება. არტისტიულ საზოგადოების წარმომადგენელად იყვნენ ბ-ნნი ვ. ვ. კარნოვიჩი და გაიტენოვი, რომელთა შორის პირველი მიესალამა დღესასწაულს. ქალაქის თვითმართველობის მხრივ ეს დღესასწაული მიულოცა დრამატულ საზოგადოებას ქალაქის გამგეობის წევრმა თავ. ვ. ნ. ჩერქეზიშვილმა. შემდეგ თავ. ი. ვ. ქაჯავაძემ, ვითარცა „წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების“ თავმჯდომარემა და „ივერიის“ რედაქტორმა, წაიკითხა შემდეგი აღრესი:

„ნახევარმა საუკუნემ განვლო მას შემდეგ,

რაც პირველად აიხადა ფარდა ქართველის სცენისა და სცენაზედ გამოჩნდა ქართული ცხოვრება; ქართულის მწერლისაგან აღწერილი და ქართულ მსახიობთაგან დასურათებული. ეს დღე სადღესასწაულოა არა თუ ქართულის დრამატიულის ხელოვნებისათვის, არამედ მთლიან მთელის ქართულის ლიტერატურისათვის. ამ დღეს ქართველ მოლიერის ნიჭის ნაწარმოები ნახა ქართველმა საზოგადოებამ. ეს ის ნაწარმოები გახლდათ, რომელიც ქართულს დრამატიულს საზოგადოებას განუზრახავს აჩვენოს დღეს საზოგადოებას! ეს ის კომედია „გაყრა“ გახლდათ, რომლის ავტორმა შავ. გიორგი ურისთავმა დაიწყო ქართველ საზოგადოების ტკივილთა და ნაკლულევანებათა გამოქვეყნება და ამ გამოქვეყნებით ქართულის საზოგადოების ზნეობრივად აღზრდა და გაწრთვნა. ამ დღიდგან ქართულს ლიტერატურას კარი გაეჭნა სცენისაკენ და ნება მიეცა სცენიდგან საზოგადოებისათვის ქადაგება-მოძღვრებისა ამა თუ იმ სახით და მას შემდეგ ამ აზრს მისდევლა ჩვენი დრამატიული მწერლობა. — ანტონოვი, ი. ქავკავაძე, აკ. წერეთელი, რ. და დ. ენისთავი, ა. ყაზბევი, ა. ცაგარელი, კ. მესხი, ვ. გუნია და სხვა. ამავ დღეს ჩაიდვა საძიოკველი ქართულის დრამატიულის ხელოვნებისა და ქართულ მსახიობთა მუდმივი წრე მიუცილებელ საქირობად შეიქმ-

ნა. მხოლოდ ამის შემდეგ გაჩნდნენ უხვის ნიქით დაჯილდოებულნი ჩვენი მსახიობნი, რომელთაგან ბ. ვ. აბაშიძემ, ქ. გაბუნია-ცაგარლისაჲ და საფაროვი-აბაშიძისამ. უკვდავი ტიპები დაგვიხატეს ევროპიელ კლასიკთა კომედიებისა და ქართულ ცხოვრების დამახასიათებელ ნაწარმოებთა: ბ-ნთ. ვ. აღუქსი-მესხიშვილმა და კ. ყიფიანმა შექპირი და შილლერი შეაყვარეს და გაუშინაურეს ქართველ საზოგადოებას, ბ-ნმა კ. მესხმა და ქ-ნმა ე. მესხმა ფრანგული თანამედროვე დრამები გააცნენ ქართულს თეატრს. ავტო მალე მეოთხედი საუკუნეა რაც არსებობს ის საზოგადოება, რომელიც ღონეს და შრომას არა ჰზოგავს, რომ მრავალ შხრივ გაქირვებულ ჩვენს თეატრს ხელი შეუწყოს და მტკიცე ნიდაღზედ დააყენოს ის საზოგადოება, რომელმაც შეგვყარა ჩვენ ყველანი აქ ერთად ჩვენის თეატრის ორმოც-და-ათის წლის სადღესასწაულოდ.

ეს დღე ამდენად შესანიშნავი მრავალ გვარად სადღესასწაულოა ჩვენთვის და „ქართველთა შორის წერა კითხვი“ გამავრკელებელი საზოგადოება“ აღტაცებით და მრავალის სურვილით აღსავსე გულით მიჰმართავს ქართულს თეატრს, მისს მუშაკთ—ქართულ დრამატიულს მწერლებს და ქართველ მსახიობთ, მისს ხელმძღვანელს—ქართველ დრამატიულ-საზოგადოებას და ერთად მთელ ქართველ ერთან

ულოცავს ასეთ დიდებულს ჩვენის თეატრისა და ლიტერატურისათვის დღესასწაულს“.

„მოამბე“-„ცნობის ფურცლის“ რედაქციის მხრივ დრამატიულ საზოგადოებას დღესასწაული მიულოცა ბ-ნმა ა. მ. ჭყონიამ, შემდეგ სახალხო ოეატრის ქართულ სექციის მხრივ ადრესი წაიკითხა ქ-ნმა მ. დემურიაშვილმა შემდეგის შინაარსისა:

„დღეს შესრულდა ორმოც-და-ათი წელიწადი მას აქეთ, რაც დაფუძნდა სამუდამო ქართული სცენა და რაც ამ სცენაზედ პირველად იქმნა წარმოდგენილი ქართული პიესა! როგორც ყველას მოგეხსენებათ, საძირკველი ამ სცენისა ჩაჰყარეს ნეტარ ხსენებულმა გიორგი ერისთავმა, ანტონოვმა, კერესელიძემ და სხვათა. და რამდენადაც მტკიცე და მაგარი ყოფილა ეს საძირკველი, ამას ცხადად ამტკიცებს აწინდელი მდგომარეობა ჩვენის თეატრისა. წარსულ ნახევარ საუკუნის განმავლობაში ქართული სცენა ოვის კეთილ-გავლენას ჰქონდა მთლად საქრთველოს: შორეულ და მივარდნილ პროვინციებშიაც კი ამ გავლენის მაღლს ხშირად მოჰქონდა ხოლმე თავისი შესაფერი ნაყოფი. ჩვენის უმთავრესი სცენის ასეთ კეთილ ნაყოფად უნდა ჩაირიხოს, სხვათა შორის, აქაური სახალხო სცენაც, რომელიც თავისს დანიშნულებას დღევანდლამდე შეძლებისა დაგვარად ემსახურება. სახალხო თეატ-

რის ვაჟგე სექცია თავის მოვალეობად პრაცხს ამ საგულისხმეო დღეს განაცხადოს თავისი გულითადი სიხარული და აღტაცება. ღმერთმა აკურთხოს სახელი სამშობლო სცენის განსვენებულ მოღვაწეთა და განაძლიეროს მხნეობა და მოქმედება აწინდელის ჩვენის თეატრის მუშაკთა! დღეს ჩვენს სცენას ამშვენებენ პრავალნი ნიჰიერნი და ვინატრიო, რომ ამ სცენას მომავალშიაც წინსვლიხა და განვითარების გზა ერთი ათად გაჰყარათობოდეს.“

შემდეგ ტფილისის სათავად-აზნაურო სკოლის გამგემ ბ-ნმა ე. თაყაიშვილმა წაიკითხა შემდეგი აღრესი:

„ტფილისის სათავად-აზნაურო სკოლა, აფასებს რა ღირსეულად დიდსა და თვალსაჩინო ღვაწლს ქართულის სცენისას სამშობლო ენისა და ლიტერატურისათვის, ულოცავს საზოგადოების გამგეობას ნახევარის საუკუნის არსებობის დღესასწაულს და უსურვებს წარმატებას და აღყვავებას მომავალში“.

სომხურ ჟურნალების „აღბიურისა“ და „თარაზის“ რედაქციების აღრესი წაიკითხა სომხურს ენაზედ ბ-ნმა გ. მირალიანმა. აი შინაარსი ამ აღრესისა:

„ფრთხილ პატივცემულ ქართულ დრმატიულ საზოგადოებას „აღბიურისა“ და „თარაზის“ რედაქ-

ცია გულმხურვალედ ძმურად ულოცავს დღევანდელ დღესასწაულს ხელოვნების-ტაძრის ორმოცდა-ათი წლის არსებობის გამო. ამ ნახევარ საუკუნეში ვინ მოსთელის რამდენი მსხვერპლი უნდა შეეწიროს, რამდენი წვალები უნდა გამოეველო, რომ ამ ხელოვნობის მხრივ უკან ჩამორჩენილს ქვეყანაში დატული ყოფილიყო ტაძარი, რომელიც ჰფენს მშვენიერებას და კეთილს იღებს ავრცელებს, გაქვავებულ გულს ასპეტაკებს და გემოვნებას და გრძნობას ანიჭებს. მრავალ ჟამიერ დამკვიდრდეს მშვენიერების ტაძარიდა სვეტი ჩვენთა სპყვარელთა თანამომძმეთა ქართველთა თვით ცონობიერების განსამტკიცებლად“.

ზოგიერთ ამ აღრესების წაკითხვამდე ბ-ნმა ნ. ი. ავალიშვილმა წაიკითხა „ქართულის თეატრის მოკლე ისტორიული მიმოხილვა 1855—1900 წწ.“ დრამატულ საზოგადოების გამგეობა წაიკითხა თავისი მოხსენება. 1)

დასასრულ ბ-ნმა პ. უშიკაშვილმა ვრცელი წერილი წაიკითხა „ქართული თეატრი და ლიტერატურა“. 2)

1) იხილეთ ქვევით 77 გვერდი.

2) სამწუხაროდ დიდათ ზატყვ ცემულის პ. უშიკაშვილის წერილს ამ ბროშურაში ვერ ვბეჭდვით. რადგან ხელ ნაწერი არა გვაქვს.

სალამოზედ წარმოდგენილ იქმნა თ. გ. ერის-
თავის ოთხ მოქმედებიანი კომედია „გაყრა“, რო-
მელშიაც როლებს ჩვენი სცენის საუკეთესო არტი-
სტები ასრულებდნენ. შემდეგ გაიმართა აფოთეოზი
სცენაზედ. შუა ალაგას დადგმული იყო სურათი
მარად-სახსოვარის ქართული სცენის დამაარსებლის
თავ. გ. დ. ერისთავისა, ყვავილებით შემკული და
ელექტრონით განათებული. ამ სურათების ცალ
მხარეს იდგნენ ქართულის თეატრის არტისტები,
ხოლო მეორე მხარეს ბ-ნ. ფალიაშვილის ქალთა ჭ
ვაჟთა ხორო. ამ ხორომ მშვენივრად და დიდად
მწყობრად შეასრულა რამდენიმე სახალხო სიმღერა
„თამარის დროშა გაშალეს“ „გოგონა“, „ქაქუჩე-
ლა“ და სხ. რამაც საზოგადოება აღტაცებაში მოი-
ყვანა. სომხურის არტისტების წარმომადგენელმა
სომხურად შემდეგის სიტყვით მიჰმართა არტისტებს:

„მოწყალეო ხელმწიფენო! დღეს. 1900 წლის
დასაწყისს ქართველი საზოგადოება სამშობლო სცე-
ნის მოღვაწეთა წინაშე, დღესასწაულობს ქართუ-
ლის თეატრის 50 წლის არსებობას. 50 წლის
დღესასწაული ეროვნულის თეატრისა მაინც და მა-
ინც დიდი არ არის იმ ერთვის, რომელიც თით-
ქმის 40 საუკუნეა არსებობს, მაგრამ თუ გავითვა-
ლისწინებთ დიდად განათლებულ ერთა თეატრის
ისტორიას, დავრწმუნდებით, სასცენო ხელოვნება

მათთვისაც ახალი საქმეა.

აი, ამ მოსაზრებით, ძვირფასნო ძმანო, ნება გაქვთ იამაყოთ დღევანდელი დღესასწაულით, იმიტომ რომ ეს ბრწყინვალე დღესასწაული დამამტკიცებელია თქვენის ზეგნებულებისა, წინ-მსვლელობისა და განვითარებისა.

თეატრის მნიშვნელობის ახსნას ჩვენ არ შეგვეხებით, რადგანაც ყველა განათლებულ ერთაგან იგი უკვე ცნობილია ხალხის განმავითარებელ და აღმზრდელ დაწესებულებად.

ნახევარმა საუკუნემ გაიარა თეატრის დაარსებიდან და ახლა საზოგადოებამ ნელ-ნელა შეიგნო მისთა წინაპართა აზრის სიმართლე, გაიგო აზრი კომედის „გაყრის“, რომელიც ერთობას განამტკიცებს. იქ, სადაც ერთობას, სიყვარულს დათმობილი აქვს პირველი ადგილი, ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ყოველი სურვილი, ყოველივე კეთილი საქმე დაგვირგვინდება.

ჩვენც მსახურნი ამ წმინდა ტაძრისა, სომხურის სცენის არტისტნი, ვხედავთ რა თქვენ წარმატებას და თვით შეგნებას თეატრის ასპარეზზედ, გთხოვთ ნება დაგვართოთ, დიდის თანაგრძნობით მივიღოთ მონაწილეობა თქვენს დღესასწაულში: ნება გვიბოძეთ ჩვენც კეთილი სურვილით მოგბოძოთ თქვენ ამ გვარ მოლვაწეობის ასპარეზზედ;

ნება მოგვეცით ჩვენც ამ ტაძრიდგან ვისმინოთ მო-
ძღვრება მშვიდობისა, სიყვარულისა და ერთობისა.

„ასე საყვარელნო ძმანო, შევძახოთ ერთ-ხმად,
გაუმარჯოთ ჩვენს თანამოქმე ქართველებს, გაუმარ-
ჯოს შათგან შექმნილს ეროვნულს სცენას და შენ
კი, უკვდავო თეატრის დამაარსებელი. მიიღე ეს
დაფნის გვირგვინი ია ეკლის გვირგვინის მაგივრად,
რომელიც, ვინ იცის, ამ 50 წლის წინად ამშვე-
ნებდა შენს შრომისაგან გაოფლიანებულს შუბლს“.

შემდეგ ბ-ნმა პ. უმიკაშვილმა უთხრა:

„ბატონებო! დღევანდელს სასიხარულო ღღეს
ყველა ულოცავს ქართველობას ამ დღესასწაულს,
რომ მშვიდ-წყნარს საქმეში 50 წელიწადს მან მოა-
ხერხა ასეთი ფეხი წინ წაედგა ხელოვნების ასპარე-
ზზედ. დილას საზოგადო მილოცვის დროს ბძანეს:
არარაისაგან დიიბადა ჩვენი თეატრიო. დიახ... ეს
ტაძარი შექმნა ხალხმა თავისის ღონით, მაგრამ
მისი საქმის აღმსრულებელი, განმახორციელებელი
თქვენა ბრძანდებით, ამ ტაძრის მუშაკნო და მოსა-
ქმენო. დღევანდელი ჩვენი სახალხო დღესასწაული
თქვენი დღესასწაულია. თქვენსა და ჩვენს სიხარუ-
ლს იქნება შემოაჭყოლოდეს კენესა გულისა, მაგრამ
ნუ შედრკებით. დიდი საქმე ხელოვნებისა. ამ მშვე-
ნიერის ხელოვნების დამკვიდრებისა ჩვენში თქვენ-
მა ნიჭმა, თქვენმა ღვაწლმა განამტკიცა. თქვენ

მრავალი დაბრკოლება შეგხვდათ და გხვდებათ, მაგრამ დასძლიეთ და კიდევ დასძლიეთ. თქვენი სახელი ქართულის ხელოვნების, თეატრის და ლიტერატურის იტორიაში ჩაიბეჭდა, ვერაფერი ვეღარ წაშლის თქვენს შრომის. თქვენს სახელს. დღევანდელი დღესასწაული, ეს საერთო სიხარულის გამოცხადება, ეს პატაის-ცემა, თქვენი გვირგვინია, ხელთ უქმნელი გვირგვინი, ხალხისაგან მოძღვნილი. ის არის თქვენი დიდება, თქვენი ჯილდო, თქვენის გზის დალოცვა და კურთხევა მოპაეალის თქვენის მოღვაწეობისათვის.

დასასრულ ბ-ნმა კ. ყიფიანმა წაიკითხა მოლოცვის დეპეშები, რომელსაც აქვე ვბეჭდავთ:

ქუთაისიდან:

მოგილოცავთ იუზილის, ვისუფრებით თაყრის აყვავებას და იმის ნაყოფიერ მოქმედების განგრძობას.

ქუთ. გუბერნიის წინამძღოლი თაიადი წერეთელი.

მოგილოცავთ 50 წლის იუზილის. გულთ ვისუფრებით ყველა ქართველისათვის ბვირუასის თაყრის საძმის აყვავებას.

ქუთაისის ქართველი მანდილოსნები.

ქუთაისის ქართული დასი გულით გილოცავთ თაყრის დაარსებდან 50 წლის შესრულებას. ვისუფრებით წარმატებას, და განვითარებას მრავალ-აქმიერ

ვლ. ილქი-მესხვილი.

ქეთათაისის ასალგაზღვრება გულისთუთ ურთოდუბა სან-
შობლოთ თაფრის არსებობის 50 წლის შესრულუბის
დღესასწაულს; იმ თაფრისას. რაშელიც სკოლაა სან-
ზოგადუბნის თვით ცნობიურუბია განვითარუბისა,
პირად ლიოსუბის გაღვიბუბისა და მადალ პრინციპუბის
აღორბინუბისა ურს ურუბით რად თაფრს განრწმინდუბისა
რათა შესუბლოთს ურთსა და იმაფ დროს ამ თაფრში
სინაბოვრუბა და სწავლა.

ქეთათაისის ახალგაზღვრება.

ქართულის თაფრის 50 წლის ნაყოფიერი არ-
სებობა ამ თაფლის განვითარუბის და აყვავუბის თაფ-
შეუბია გიგანტით გულწრფელ სალამს და მადლობას
ქართულ თაფრის დაუღალავ მუშავთ.

პაულე თუმანიშვილი.

ბათუმიდგან:

შათუმის ქართული საზოგადოება გიგანტით სა-
ლამს და გილოცავთ სანშობლოთ თაფრის არსებო-
ბის 50 წლის შესრულუბის გამო, ვისურვით შემდეგ-
შინაც აღყვავუბისა და განვითარუბისა.

ვოლსკი.

შათუმის თვით მართულობის მხრივ გილოცავ-
თ ქართულ სეფრის და იმის მოღვაწითა ურუტუ-
რულ მოქმედუბის 50 წლის შესრულუბას. ვისურ-
ვით აგრეთვე, შემდეგშინაც აღყვავუბისა და განვითარ-
რუბისა.

ასათიანი.

შათუმის ქართული სკოლა, ურთოდუბა საზოგადო

ღღესასწაულს ქართულის თაყვრის არსებობის 50 წლის შესრულებას გამო.

მასწავლებელი

გილოცავთ ქართულის თაყვრის 50 წლის არსებობის შესრულებას.

სცენის-მოყვარენი.

გორილგან:

გორის ქართული საზიგადოება აღფაცქვით გილოცავთ სამშობლო თაყვრის ნახვარ საუკუნის არსებობის ზღესასწაულსა და ისურვუს ქართულ სცენის განსვინებულ მოღვანოთათვის საუკუნო ხსენებას, ხლო აწინდელთათვის მხნეობასა და ვითილ წარმაცვებას.

გორის ქართველი საზოგადოება.

გორის ქალაქის მცხოვრებნი და შუ გილოცავთ ღირს-შესანიშნავ იუბილუის. ვისურვებთ ქართულის სცენის აღვყავებას.

ქალაქის მამსახლისი სააკოვი.

ოზურგეთილგან:

თბურგეთლები გიცხადებთ გურულთა სიხარულის გრძნობას ქართულ თაყვრის ორმოცდა-ათის წლის იუბილუის გამო, გულით ვურთდებთ საზოგადო სიხარულს და გისურვებთ სიკეთესა და წარმაცვებას მშობლიურის სცენის მოღვანოთ.

თავდგირიძე.

თბურგეთის ინცელიგენცია სულითა და გულით ეგებება მშობლიურ თაყვრის ორმოცდა-ათის წლის

მუშაობის და შესურვეთ სრულს წარმაცემას. ღებრ-
თმა ინუბის მისი აღყვავება მრავალ-ქამიერ. მიქმნეს
იგი ჩვენი ცხოვრების სარკვე და სკოლაღ და დააჭი-
როს ჯაროვანი ადგილი მტბავსთა შორის.

მიხეილ თუშინიშვილი და სხვანი.

სიღნაღიღგან:

მთგილთვავთ ორმთცდაათის წლის დღესასწაუ-
ლს: ღებრთმა მომავლისათვისაც ნაყოფიერა მოღვა-
წოთმა შეკატლუპინოთ სამშობლოს სასარკველთღ.

მიხეილის ინტელიგენცია.

ვარ შესწრეში-რა ძვირთვის ამხანაგებთან ერთად
ქართულ სცენის ორმთცდაათის წლის დღესასწაულს,
გთსოვთ მიიღოთ გულ-წრფელი მოლოცვა ამ დრბად
ღირს-შესანიშნავის დღისა, ვისურვეთ მშობლურ სცე-
ნის აღყვავებას სამშობლოს სასიკეთთღ. ჩვენდა სასი-
ქადელთღ და სააშაყოღ.

გრიხთივი (ტყვიველი)

ვრლთვავთ ქართულს სცენას ორმთცდაათის წლის
სასარკველთ მოღვაწოთას და შესურვეთ განვითარე-
ბას, სოლო აწინდელ მის მრეშავთ სიმხნევეს ამა სცე-
ნის ხანგრძლივის არსებობის სასიკეთთღ.

ხიღნაღელი ქოთველგბი.

სალამს ვრბღვნი ქართულის თაყვრის ორმთცდა-
ათის წლის არსებობის დღესასწაულს და შესურვეთ
მას შემდგისთვისაც მრავალ წლის წარმაცემას ჩვე-
ნის სამშობლოს სასიკეთთღ.

ღიხიმიძე.

თელავიდან:

ვრელიცავე ჩემთვის ძვირფასს ქართულს თაყვანს
50 წლის შესრულებას და ვუსურვებ ხანგრძლივ ბრ-
წყინვალე სიცოცხლას.

რადიოელ ვრიხთავი.

ვრელიცავე ქართულს თაყვანს საბრძოლოდ დღე-
სასწაულს. ძლიერ ვწახვართ, რომ ვერ მთავახრს ვთ
მონაწილეობა მიგველო ჩვენ ამხანავებთან ერთად. ვდღე-
სასწაულოდ თელავში.

ძმ.ნი გამყრელიძე.

კავკასიდან:

ჩვენს მხურვალე გრძობას ვურთებთ მხიარუ-
ლს დღესასწაულს სამშობლო სცენის 50 წლის არსე-
ობის გამო. გულათადებს მაღლობას ვაძღვრით ქარ-
თულ დრამატულ ხელოვნების წარსულ და აწმყო
მთავართ და ვუსურვებთ ბრავალ-ქამიერს ბედნიერად
სიცოცხლას.

კავკასის ქართველი ხელოვნებობა.

ძლიერ გვიხარიათ, რომ ნახვარის საუკუნის წი-
ნად მიმბრუნებულმა თქვენმა შესამჩნევი ნაყოფი გამო-
იღო. საბრძოლოდ ვიგონებთ-რა სამშობლო სცენის
დამაარსებელთ, ვუსურვებთ მის ყხლანდელ მთავართ
ბრავალ-ქამიერ სიცოცხლას.

კავკასელი ქართველები

ბაქოდან:

ბაქოს ქართული საბოცდოდება. ვრელიცავეთ-რა
სამშობლო სცენას 50 წლის დღესასწაულს, ვუსურვებ-

ბთ სრულს აღყვავშას და წარმაცვიას ასეთს მძამე
საქმეში, როგორც არის ხალხის განათლება ცოცხა-
ლის სიწყვიით. იცოცხლოს სავშოშოლო სცენამ. მრ-
ვალ-ქამიერ.

ელიაშვილი

ჭიათურიდგან:

ფლოცავთ დრამაციულ საზოგადოებას თაყვრის
არსებობის 50 წლის იუბილუის. ფესურებში სამშო-
შოლო სცენას აღყვავშას

ქიათურის ახალგაზღობა.

უვირილიდგან:

გილოცავთ-რა ქართულის სცენის იუბილუის,
ვისურვებთ მისს აღყვავშას.

უვირილის ახალგაზღობა.

ოჩენჩირედგან:

დამა თრეჩირის ყელა ქათთელნი ერთობლივ
ფლოცავთ ქართულ დრამაციულ საზოგადოებას ქარ-
თულის თაყვრის თრეცედა-ათის წლის არსებობას და
სკულითა და გულითა ფესურებში ჩვენს სცენას აღყვავ-
შას.

ქართული საზოგადოება.

თიონეთიდგან:

თიონეთლები, გამსჭვალულნი ქართულ თაყ-
რის პირველ მღვდელთა განათლებულ მფარველის
ნამდვიანი ფორმაციის ხსოვნის მიმართ პაციის
ცემის გრძნობით, ფლოცავთ დრამაციულ საზოგადო-

ქმასა და მსახიობთ სამშობლო თეატრის ნასკვარ სა-
უკუნის არსებობის დღეს და გულ-მსურვალედ ვუსურ-
ვებთ ჩვენს სცენას წარმატებას.

განჯილგან:

ქართულის თეატრის თრბოც და-ათის წლის ან-
სებობის დღეს განჯილი ქართულში მთქინქით ვი-
გონებთ ქართულ სცენის შექმნელს, სიყვარულითა და
გულითადის მადლობით ვეგებებით მის თაჯ განწირულ
უანგართ მთღვაწით. თომულთაც დინად შექწყვს ხალ-
ხში სამშობლო ენისა და სულთწინის სიყვარულის
გადვიბეშას, და ვუსურვებთ შექმნისათვისაც წარმატე-
ბას დრამაციულ საზოგადოებას, თომულიც ქართულ-
თა სიამაყეს შეადგინს.

განჯილი ქართველები.

ამ დებეშებს გარდა, „ივერიის“ რელაქციამ
მიიღო ორი შემდეგი დებეშაც:

კიევიდგან:

მთნაწილოებას ვიღებთ რა სულითა და გულით
სამშობლო სცენის ნასკვარ საუკუნის არსებობის დღე-
სასწაულში, იმ სცენისა, თომულმაც კულტურის დრო-
შა ღირსყოლად მთიფანა მკ-20 საუკუნემდე. ვისურვებ-
თ შექმნეშიაც სამშობლოს საკეთილთე წარმატებას.

ქართველი სტუდენტები.

ცხინვალიდგან:

სისართულით ვულთცავთ დრამაციულ საზოგადოე-

ზას 50 წლას შესრულუბას ქართულის თეატრის დგარსუბიდვან და გულიათ გისურვებთ ქაბზაცუბას შუმდე-გშიაც.

დოროთეოს წინამძღერიშვილი, ივანე ელიოზიშვილი, კს. ფუგია მაჩაბელი, სანდრო მაჩაბელი, რეჯო ფავლენიშვილი, ალექსანდრე წინამძღერიშვილი, მირიამ წინამძღარიშვილი, ივანე ორჯონიკიძე, ლაზარე კეიხიძე, ვანო ცერაძე, თეკლე ცისკარიშვილი, ესო ფავლენიშკალი, სოფია ბაქრაძე, თეკლე უზნაძე.

დასასრულ ბ-ნმა კ. მესხმა მშვენიერად წაიკითხა ლექსები, რომელშიაც დასურათა ჩვენის თეატრის აწ განსვენებული მოღვიწენი. ვბეკდავთ აქვე ამ ლექსებსაც:

თავ. მ. ს. ზარანცოვი.

ქართულ თეატრის დაარსებიდან
ორმოცდა ათმა განგლო დღეს წელმა
და ეს დღე უნდა აღბეჭდოს გულში
სადიდებელ დღედ ეველა ქართველმა!!

გაბა იმ გრმსობა-მრიელ კაცებსა,
ზატოკის ცემა, დიდი სანგელი,
ვინც სათავეში საგვიდგა მცველად
და მოკვაწოდა მშობლურად ხელი!.

ბრძანებისაშებრ თვიო-მშვიობედლისა

მოკლენილ იყო ის საქართველოდ,
მისი ავ-კარგის, ბედ-იღბალისა
მარადის გაბგეთ და სამართველოდ.

დიდ ბუნებოვანს, ღრმა პოლიტიკოსს
ზორს მჭვრეტელობა ჰქონდა დიადი:
ფიცხლავ პენიშნა, ჩვენ საქართველოს
რამ მხრით ჰყარავდა უფრო წვედიადი.

სულით ძაღალმა და ჰკვით სრულმა,
რამ ხელოვნების სცნა უოვლი ძაღლა—
სთქვა: „ნაწამ ხალხის სიტყვიერება
უნდა აღსდგესო!“ სხვას არ აცალა!.

გახსნა საღარო, კეთილ საქმისთვის
უხვად მოკუფინა ოქრო და ვერცხლი,
გრძნობის სიმეზხედ ხელი ჩამოგვკრა
და დაკარგული აღკვინთო ცეცხლი!!

ტკილვის აღფრსით, გრძნულის სიტყვიერით,
გონიერ რჩევით, მოკვნილად უკვდა
და იმედები აღორძინების
გულის ჩაკვისახა ვით ცისარტყელა!!

ის გმირი იყო! იყოს კურთხეულ
იმის სახელი ზეცად აძიებ,
და იღვებრძელოს იმისმა სსოვნამ
ქართველთა გულში ძნაჯალ-ქაძიებრ!!

ზ. შ. ანტონოვი.

ვით ცალ-მარგილზედ ღობე წნულისა
უსხვა-მარგილოდ არ მოიწვენება,
ისევე ძალა ერთის კაცისა
დიდ-საქმისათვის მქნალად ჩნდება...

და აჰა იგი, კაცი მეშველი,
ენა მახვილი, დარბაისელი
გამოეცხადა დიდ საქმის დამწეებს,
შეიქმნა მისი მარჯვენა ხელი!!

კურთხეულ იყოს იგი მარჯვენაც,
„მზის დაბნელება“ რომელმა სწერა,
და მოგვაჩვენა ვითა სარკეში
ჩვენს ცოდვანი და ბედის წერა!!!

თ. ღ. მარსთავი.

დიდის საქმისა დამწეების მუილი,

ქართული სცენის დიდი ერთგული
უდროოთ მოკვდა, მაგრამ ჯერ ჩვენში
ცხოვლად ტრიალებს იმისი სული!

არ დაივიწყებს მას მის სამშობლო,
სადაც გვისატავს წამებულ გმირებს!..
ღმერთო კურთხევას შენ ნუ ააღებ
ამ გვარ მოღვაწეთ და ამ გვარ ზირებს!..

ა. შაჰბეგი.

ვინ არ დამტკებარს მის ელგუჯათი?
ვის არ უნახავს მისი არსენა?
ან წამებული ქეთევან წმიდა,
ან მისის მოძღვრის ცრემლებითა დენა?

წარვიდა, განქრა, თვალთ მიგვეფარა,
სამშობლო მთებში სულით ტრიალებს,
იმის ცივ ლოდზედ ნამდვილ ქართველის
მამულიძვილის დრომა ჰფრიალებს!..

დ. ი. ყიფიანი.

უცხო მწერალთა ძვირფას საუნჯეს
ტკბილის ჰნკებით, კეკლუცის ერთ

ვინცა ჰირველად მოჰყიდა სელი
და გაგვიტაცა მისის მოსმენით.

ვინც ქვეუნი კეთილს ჰფიქრობდა მარად
გულით მსურვალთ, წმინდის გრძნობებით...

ვაძა შენს სახელს ტბილო მოხუცო!
ვაძა შენს საქმეს საძირკულიანსა!!!..

თავ. 8. მკისთავი.

ვინც ენა მშობლის, ივერიელთა,
ენა მახვილი და ენა ტბილი
ჰირველ გვასმინე საჯაროდ ეველას
და შეგვაუვარე ვით მძა და შვილი!.

შენ, ვინც ჰირველმა გაჰკარი ტალკვესხ
და ჩვენში გრძნობა ჩამოაკვესე,
რომელმაც ენის თაუჯანის-ცემა
და სიუვარული გულს მთავრითესე...

ჩვენ წილ მოგეზღოს იმავე ენით
კურთხევა ხალხის, კურთხევა ერის,
რომელიც აგერ ტბილის დიმილით
და მოწიწებით შენ შემოქცქერის...

დღეგრძელი იეოს შენი სახელად
და შენი ხსოვნა ზეცათ ამიერ;
დღეს დადაუნილო ჩვენ უველასაგან
უვიწყი იეავ მრავალ-ქამიერ!!.

მოხსენება დრამ. საზოგ. გამკეობისა,

ბატონებო, დღეს ქართული თეატრი დღესასწაულობს თავის ნახევარ საუკუნის სიკაცბლეს; ხწორედ 50 წლის წინად, ორ იანვარს, ქართველ საზოგადოებამ პირველად იხილა ქართული სცენა; ქართველმა ყურმა პირველად მოისმინა ქართული წარმოდგენა და ქართულ მწერლობამ პირველად შეიძინა ქართული პიესა და აი, მას შემდეგ მოთხოვნილება თეატრისა, ზელოვნება სცენისა თანდათან ვითარდებოდა, წინ მიდიოდა და მძლავრდებოდა. ეს კულტურული ზრდა 1879 წ. დაბოლავდა ქართული მუდმივი სცენის დაარსებით, რომლის ოცი წლის არსებობა გასულ სექტემბერში ვიდღესასწაულეთ, ხოლო 1880 წ. დრამატიული საზოგადოება შესდგა. ჩვენ, როგორც საზოგადოების წარმომომადგენელი, ნებას მივცემთ ჩვენს თი-

ეს ამ სასიხარულო დღეს მოკლედ მაინც გაგაცნოთ საზოგადოების მოკალეობა და მდგომარეობა.

ჩვენი „საზოგადოების“ ოფიციალური წელთ აღრიცხვა იწყება იმ დღიდან, რა დღესაც კავკასიის ნამესტნიკის მიერ დამტკიცებულ იქმნა მისი წესდება, ე. ი. 22 ივნისი 1880 წ. წესდებაზე ხელი უწერიათ 29 დამფუძნებელთ, რომელთა შორის ჩვენ ვხვდავთ პოეტთ, პუბლიცისტთ, არტისტთ, სცენის მოყვარეთ და სხ. ერთი სიტყვით, ყველა იმათ, ვისაც-კი რამე წვლილი შეუტანიათ საზოგადო ცხოვრების საღაროში. ამ დღიდან სატეატრო კერძო კომიტეტები, რომელნიც ხშირ-ხშირად ჩნდებოდნენ და ისევე ხშირად ქრებოდნენ ადგილს უთმობენ მუდმივ და შეურყეველ საზოგადებას, რომლის მიზანი და საშუალებანი განსაზღვრულია მის წესდებაში.

„ქართული დრამატული საზოგ.“ ფუძნდება ქ. ტფილისში იმსთვის, რომ დაეხმაროს დრამატული ხელოვნების წარმატებას კავკასიის სანამესტნიკოში მცხოვრებთ ქართველებს შორის. ამასთანავე დაეხმაროს სამუდამო და შემთხვევით ქართულ წარმოდგენების გამართვას კავკასიაში. (§ 1).

ამ მთავარი მიზნის მისაღწევათ „საზოგადოებას“ უფლება აქვს: ბ, მოიპოვოს საკუთრებად და დაიჭიროოს როგორც ხალა წარმოდგენების გასამა-

რთავად და სახლი საზოგადოების ქონების შესანახ-
ავად, აგრეთვე ყველა ის, რაც სცენისათვის საჭიროა.

ბ, ათხოვოს თავისი ქონება სამუდამო ტრუ-
ვას და სცენის მოყვარეთა წრეებს.

გ, ნივთიერად დაეხმაროს დრამატიულ მწერ-
ლებს და არტისტებს.

დ, გამოსცეს ქართულ ენაზე ორიგინალური
დრამატიული თხზულებები და, თუ საჭიროება მოი-
თხოვს, გამოსცეს გაზეთი ან ჟურნალი განსაკუთ-
რებით დრამატიული ლიტერატურის და კრიტიკი-
სათვის.

ე, დაენიშნოს ჯილდო ქართულ საუკეთესო
დრამატიულ თხზულებებს.

ვ, და გამართოს ტფილისში სათეატრო კლას-
ები და დროებითი კურსები მოსამზადებლად და
გასაფარჯიშებლად არტისტებისა (§ 2).

აი ბატონებო, რა დიდი და ფართე მიზანი
აქვს ჩვენს საზოგადოებას და თუ ყველა ეს არ
სრულდება—ამის მიზეზი „საზოგადოების“ ხელმო-
კლეობა და სიღარიბეა. მისი შემოსავალ-გასავალი
დამყარებულია საწევრო გარდასახადებზე (წ მ. წლი-
ურად), სხვა-და-სხვა შემოწირულებებზე და, როცა
სეზონს აწარმოებს, სპექტაკლების შემოსავალზე.
ყველა ეს-კი ცვალებადი და საეჭვოა. „საზოგადო-
ებას“ არ აქვს ისეთი თანხა, რომელსაც შეეძლოს

მისი არსებობა და ფართე მოღვაწეობა უზრუნველ
ჰყოს

საზოგადოების პირველი კრება მოხდა 1890 წ.
და პირველი გამგეობის წევრებად არჩეულ იქმნენ:
თავმჯდომარედ—თავ. ილია გრიგოლის-ძე ქავჭავაძე
თავმჯდომარის აშხანაგად თ. აკაკი როსტომის ძე
წერეთელი, მდივნად—კოსტანტინე დიმიტრის ძე
ყიფიანი, ხაზინადრად—თ. გიორგი მიხეილის ძე
თუმანიშვილი და წევრებად: თ. რაფიელ დავითის
ძე ერისთავი, ნიკოლოზ დავითს ძე ქანანოვი და
მიხეილ ქაიხოსროს ძე ყიფიანი.

ქართულ სცენაზე დღემდის წარმოუდგენიათ
დაახლოვებით 214 სხვა-და-სხვა პიესა ამ რიცხვში
კომედია-ვოდევილები 139, დრამა-ტრაგედიები 80.
ამათში ორიგინალურია მხოლოდ 85 პიესა (51 კო-
მედია-ვოდევილები და 34 დრამა-ტრაგედიები).
ორიგინალური დრამები, რამდენიმეს გარდა, სულ
ყველა ისტორიულია. ქართველი დრამატურგები დღე-
მდის მთელ თავის ნიქს წარსული ცხოვრების და-
ბატვას ანდომებენ და აწმყო ცხოვრებას საკმაყო
ყურადღებას არ აქცევენ. არის აგრეთვე ისეთი პი-
ესებიც, რომელნიც, სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო,
სცენაზე ჯერ არ დადგმულა. პიესების ავტორთა
რიცხვი იდის 30-დე, ხოლო მთარგმნელების 20-მდე
(ზოგი ავტორი იმავე დროს მთარგმნელიც არის).

აი მათი სახელი და გვარი. ავტორები: თავ. გიორგი ერისთავი, ანტონოვი, თავ. რაფიელ ერისთავი. თ. დავით ერისთავი, სუნდუკიანცი, ავქსენტი ცაგარელი, აკაკი წერეთელი, ივანე კერესელიძე. ანტონ ფურცელაძე, პ. უმიკაშვილი, ალ. ყაზბეგი, ვ. გუნია, კ. მესხი, ლაზარიშვილი, გულისაშვილი, აზიანი და სხ. მთარგმნელები: დიმიტრი ყიფიანი, ივანე მაჩაბელი, ნიკოლოზ ავალიშვილი, ანასტასია თუმანიშვილისა, ანდრია ლულაძე, ივანე მაჭავარიანი, პეტრე ყიფიანი, ალექსი ჭიჭინაძე, და სხ.

ამ ოცის წლის განმავლობაში დრამატულ საზოგადოებას ყოველთვის არ უწარმოებია სეზონი. 1892 წლამდე უმრავლეს შემთხვევაში კერძო პირები აწარმოებდნენ და საზოგადოება ეხმარებოდა. ხოლო შემდეგ-კი გარდა ორი სეზონისა (18⁹⁵/₉₆ და 18⁹⁷/₉₈ წწ.) გამგეობა მართავდა და მართავს წარმოდგენებს, აღნიშნულ ორ სეზონს აწარმოებდა კერძო ამხანაგობა, რომელსაც „საზოგადოებამ“ 900 მ, სუფსილია მისცა. დანარჩენ ხუთ სეზონში გამგეობამ დადგა 141 წარმოდგენა, საიდგანაც შემოვიდა 46.583 მ. 12 კ. მაშასადამე თითო წარმოდგენას საშუალოთ შემოუტანია 363 მ დახარჯულა: თეატრის ქირა—13772 მ. 70 კ. არტისტების ჯილდო 32,690 მ. 88 კ. გარდერობი - 1626 მ, ტანისამოსის- იარაღების და სხ. ქირა—1142 მ. 83 კ.

განცხადება და აფიშები—2286 მ. 64 კ, სულ 51, 819 მ. 9 კ. დახარჯულა 141 სპექტაკლის გაშართვაზე. დეფიციტი—5236 მ. აქ არ ვთლით იმ ხარჯებს, რომელებსაც სპექტაკლებთან პირდაპირ დამოკიდებულება არა აქვთ. როგორც მაგ. შესაწევარი არტისტებს—924 მ. 20 კ. ბიბლიოთეკის—683 მ. 5 კ. და სხ. ცხადია, საზოგადოებას რომ სხვა წყაროებიც არ ჰქონდეს—მას არსებობა აღარ შეეძლებოდა. საზოგადოების უმთავრესს წყაროთ, გარდა სპექტაკლებისა, უნდა ჩაითვალოს ტფილისის სათ. აზნ. ბანკის სუფსიდი, საიდანაც საანგარიშო წლებში მიუღია 5950 მ. და საქველ-მოქმედო საღამოები, თუ წარმოდგენები, რომელნიც ყოველ წლივ იშართება გულ—შემატკივარ მანდილოსანთათაოსნობით. ესენი გახლავან უგანათლებულესი კნ. თამარა გრუზინსკისა, უგან. კნ. ს. გრუზინსკისა, კნენა ნ. ჩოლოყაშვილისა, კნ. მარიამ თუმანიშვილისა, დარია ქავჭავაძისა, კნ. ანდრონიკაშვილისა, კნ. ვიტგენშტეინისა, კნ. მარ. ქავჭავაძე და სხ. ამ საღამოებიდან წმინდა შემოსაღალი საანგარიშო წლებში დარჩა 7 ათასი მან. გარდა ამისა საზოგადოებას მოსდის შემოწირულება ბაქოს, განჯას და სხვა ქალაქებში გამართულ საღამოებიდან. განსაკუთრებით სასიხარულოა თ. გოლიცინის უხვი შემოწირულება (2,000 მ.), რაიცა თავდებია ჩვენი

საზოგადოების სიმკვიდრის და დღეგრძელობის... სამწუხაროდ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ 7 წლის განმავლობაში საწევრო ფული შემოსულა მხოლოდ 1270 მ. სულ საანგარიშო წლებში შემოსულა 76, 857 მ. 85 კ. დახარჯულა 74,712 მ. 27 კ. და ნაშთი 2145 მანათით დავიწყეთ შემდეგი სეზონის წარმოება.

ტფილისის ქართულ სცენას ამ ჟამათ ემსახურებიან შემდეგი პირები: ქ-ნი ნატ. ვაბუნი-ცაგარლისა, ელ. ჩერქეზიშვილისა, კარგარეთლისა, ტა-სო აბაშიძე, ნებიერიძისა, გარელი და სხვა. ბ-ნი ვ. აბაშიძე, კ. მესხი; კ. ყიფიანი, სვიმონიძე, გედევანოვი, შათირიშვილი, კანდელაკი, და სხ. დრო გამოშვებით წარმოდგენებში მონაწილეობას იღებენ მ. საფაროვ-აბაშიძისა და ბ. ვ. აღექსი-მესხი-შვილი. საზოგადოების გარდერობი რაც შეიძლება განახლებული და შევსებულია. გარდერობის ღირებულება აღემატება 3,000 მ. აგრეთვე შევსებულია ბიბლიოთეკა და წეს-რიგში მოყვანილი. დაბეჭდილი თუ დაუბეჭდავი პიესების რიცხვი ათასს აღემატება.

საზოგადოებას ჰყავს ამ ჟამათ 205 წევრი. ამათ შორის საპატრო წევრებია უგანათ. თამარა გრუზინსკისა, კნ. ჩოლოყაშვილისა, თ. გოლიცინი, თ. რაფიელ ერისთავი და თ. გიორგი თუმანიშვილი.

აი, ბატონებო, ჩვენი თეატრის და „საზოგადოების“ მდგომარება. ის ნელ-ნელა იზარდა, ჩვენ ცხოვრებას ფეხ-და-ფეხ მიჰყვა და ქართველ ხალხში საპატიო ალაგი მოიპოვა. ქართული თეატრი დღეს მიუყილებელ მოთხოვნილებად გალაიქვა, წინსვლის ერთ ჩარხად შეიქმნა და ეს ძლიერი კულტურული ფარ-ხმალი შევიძინეთ ჩვენ ამ უკანასკნელ 50 წელში. ასეთი საერო დაწესებულება, ასეთი გონების და ზნეობის ამბალღებელი სკოლა, რასაკვირელია, თავის საკუთარ ბინას საჭიროებს. ასეთ ბინად დღემდის ჩვენ გვქონდა აი ეს დიდი შენობა. მაგრამ მწუხარებით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს ბინაც ახლა სათუოდ გადაგვექცა და ვინ იცის, შეიძლება, მომავალ სეზონიდგან ქუჩაში დაკრჩეთ გამოსროლილი, ამ შენობის გამგეთ ახრად აქვთ თეატრი დააქციონ და მის ალაგას სხვა რაიმე უფრო შემოსავლიანი შენობა ააგონ. მაგრამ ნუ თუ ჩვენმა მამებმა 50 წელი იმიტომ იმოღვაწეს, იმიტომ დააყენეს ფეხზე თეატრი, რომ ჩვენ ის მეოცე საუკუნეში მოვიძულოთ და მიწასთან გავასწოროთ? არა, ამას არ ვიქმნე ჩვენ და ჩოგმართავთ თქვენ ამ გზაზე ხელი გამოგვიწიოთ.

ამას უნდა დავსძინოთ, რომ როცა თ. ილია ჭავჭავაძემ გაათავა წაკითხვა წერა-კითხვის საზოგადოების მილოცვის წერილისა ჩვენის თეატრის

ორმოც-და-ათის წლის ღლეობის გამო, დასძინა შე-
შდევნი სიტყვა, როგორც „ივერიის“ რედაქტორმა.

„თითქმის იმ დღიდან, როცა ჩვენი თეატრი
დაიხდა, ფეხი აიღვა ჩვენმა ჟურნალ-გაზეთობამაც.
ამ მხრით ჩვენი თეატრი და ჩვენი ჟურნალ-გაზე-
თობა თითქმის ტოლები არიან და ჩვენ შემთხვევა
გვაქვს ტოლმა ტოლს მიულოცოს და საღესასწა-
ულო საღამო ძმამ ძმას დაუყეფოს.

შექსპირმა სთქვა: „არარაისაგან არ იქმნების
არარაიცაო“. ჩვენმა თეატრმა ცხადად დაგვანახვა,
რომ შესაძლოა არარაისაგანაც იქმნას რამ. ამ ორ-
მოც-და-ათის წლის წინად არა რა იყო და ეხლა
ფხედავთ, რომ ამ არარაისაგან იქმნა ჩვენი თეატრი.
მარტო ის, რომ იქმნა ჩვენი თეატრი, — ეს ჯერ
კიდევ ბევრი რამ არ არის, საქმე ის არის. რომ
იქმნა, გაიზარდა, გაძლიერდა და ორმოც-და-ათ
წლოვან ასაკამდე მოიყარა. რამ მოადინა ეს თით-
ქმის სასწაული? მხნეობამ და თავ-დადებულმა სი-
ყვარულმა მამულიშვილობისამ. დიახ, მარტო მხნე-
ობას შესძლებია არამც თუ არარაისაგან რისავე
ქმნა, არამედ ქმნილის გაზღა და გაძლიერება. მე
არის ვიტყვი თეატრის ღირსება-მნიშვნელობაზე.
დღეს აქ ბევრი რამ ითქვა ამ საგანზე უჩემოდაც.
შე მოკლედ მოვჭრი სიტყვას და სიამოვნებით აღვ-
ნიშნავ, რომ ჩვენმა თეატრმა, მისმა ზრდამ და გა-

ძლიერებამ ცხადი მაგალითი გვაჩვენა იმისი, თუ — რა
შესძლებო მხნეობას, საქმიანობის თევ-დადებულს.
ტყუილათ კი არ უთქვამთ ჩვენთა წინაპართა. მხნე
იყავ და გაძლიერდიო.

„მოგილოცავთ რა ამ ოკმოც-და-ათის წლის
დღეობას ჩვენის თეატრისას, ვისურვებთ ჩვენის
თეატრის მოღვაწეთათვის ცალკე და ჩვენ ყველა-
სათვის საერთოდ, რომ თითოულს ჩვენგანს გულში
ანდერძათ ჩაჭდულ ჰქონდეს: ვიმხნეოთ და გავ-
ძლიერდეთ“.

2 იანვარი 1900 წ.

ქუთაისში.

როგორც მოსალოდნელი იყო ქუთაისის პატარა დასმაც იდღესასწაულა ქართული თეატრის 50 წლის არსებობა. სალამოს პროგრამა მხიარულის ეოდუვილებისაგან შესდგებოდა და ჩვეულებისამებრ მხიარულათ ჩაიარა. აქვე მოგვყავს სალამოს პროგრამა:

ქალაქის თეატრი

კვირას, 2-ს იანვარს 1900 წელს

50 წლის ქართული თეატრის სანდუქსასწაულთუ დანიშნულია საიუბილეო წარმოდგენა თ. გრ. ანაშვილის თ. შ. ქუჯის და ჯ. ს. ალექსეუ--მესხინვილის მონაწილეობით, წარმოდგენილი იქმნება:

I

50 წლის დღესასწაული

II

სამზადისი

სცენა 1 მოქმედება ქართული თეატრის დაარსების დროიდან, 3 უმკვამვილისა, მოქმედი პირნი:

თეატრი მისილ სვიმონიძე ვარანდუა.

პნ. ქუთუას თამბულიანისა

მამალე ანდრეუკიანისა.

პნ. ცვალ ვაგარინისა ვნაიქნა თამბულიანისა

გრიგოლ მანვივი.

მ. ვ. სლავკვა

ქ. ივანიძე.

ქ. ჩხეიძე

ქ. ვუცაძე

და ჩარკვიანი

თაჴადი რუკაჲ ერისთავი
 თაჴადი გიორგი ერისთავი
 პლატონ ითხოლიანი
 დიმიტრი იჴანესძე ყიფიანი
 თაჴადი ჯახვანგ თრძულიანი
 თაჴადი ილია თრძულიანი
 შიხაილ ჭილიაივი
 შსახური
 შესტვირი

ამულაძე.
 შ; ალექსეე-შესანიშნული
 შ. ქუჩი.
 შ. ა.
 ნ. შალანჩივაძე.
 გ. თუთუხიძე
 ჯვარისელი
 შ. ა. ა.
 თ. გრ. აშაშვიძე

III

დ ა ვ ა

კომიდეა გიორგი ერისთავისა (წარმოდგენილი იქნება
 IV მთქ.) მთქმედნი პირნი:

სტრიაპინი ხარიტონ ჯზიაფონი
 სარქის შუღღანიჩ კუმეხელთვი
 შიგლარ ლაზნიელი .
 შიხაილ ხარაძე
 ლომინ გოდამბელიძე იმერელი

შ. ალექსეე შესანიშნული
 შალანჩივაძე
 შ. დ. ჩარუიანი
 შ. ჯვარისელი.
 შ. ა. ა.

IV

ღმერთმა შეგაგეროსთ

კომიდეა 1 მთქ გ ვოლსკისა. მთქმედნი პირნი:

ჯახვანგ ჩიშუჩიანიძე
 ვლპიტე აშისი ქალი
 ცარიელ საჭაპურაძე

შ. ქუჩი.
 ქ. ივანიძე.
 შ. შალანჩივაძე.

V

არც აქმთ-არც იქით

ვოლკვილა 1 მთქ. ვ. გუნიასი. მთქმედნი პირნი:

ცირასი შიორაძე
 ანტონ ვარდყინიაძე
 ჯორჯინაშვილი სანტუშინოს პატრონი

შ. შ. ქუჩი
 შ. ვ. შალანჩივაძე
 შ. ნ. შალანჩივაძე

ითრეანე ამდაი მსახური
მეჩუქმას. შიჭა
ურია, მეწვრიმალუ
პარასკევა

ანუღაძე
X X
მ. მარჯან
ნ. გავცადე.

რევისორი ვლ. ალექსეევ-შესხიშვილი

აპოფეოზი გაიმართა მესამე მოქმედებაში. სცენაზე იყო დადგმული ზ. ერისთავის სურათი მორთული გირლიანდებით. აქეთ იქით მხარეს ჩამომწკრივებული იყვნენ მსახიობნი, ხელში გვირგინებით. სურათის უკან ცოტა მაღლობზე იდგნენ ელექტრონით განათებული ქ-ნი ნ. ჩხეიძე (მელპომენა) და გრ. აბაშიძე (პოეზია) რომელთაც წაიკითხეს გრ. აბაშიძის მიერ შედგენილი დიალოგი (მელპომენა და პოეზია):

დიალოგის შემდეგ თავ. შ. ნ. დადიანმა წარმოასტკეა შემდეგი სიტყვა:

„დღეს ის დღეა, როდესაც ყოველი შეგნებული ქართველი სიხარულით აღვისილი, მაღლობით იხსენიებს იმ დიდ-წამს როდესაც პირველათ გაისმა პირველი ქართული სიტყვა ქართულ ახლად გაჩენილს სცენაზე. ეს იყო ამ 50 წლის წინად, სწორედ დღევანდელ დღეს. ბრწყინვალე დარბაზი თბილისის გიმნაზიისა, საცა წარმოდგენა იყო გამართული, სავესე იყო დიდ-ძალი საზოგადოებითა, იქვე ბრძანდებოდა მაშინდელი „ნამესტნიკი“ ჩვენი ქვეყნისა თ. ვარანცოვი, რომლის დახმარებით და შეწყობითაც

წელი მოიმაგრა შემდეგ ჩვენმა სცენამ, მთელი მოწინავე ქართველობა იღებდა მონაწილეობას წარმოდგენაში... წარმოდგენამ მშვენიერად ჩაიარა, საზოგადოება აღტაცებული იყო და აი რასა სწერდა ამ წარმოდგენის შესახებ მაშინდელი რეცენზენტი გაზ. „კავკაზისა:“ „Въ первый день второй половины текущаго столѣтїя, на сценѣ Тифл. театра была разыграна комедїя Кн. Эрнстова „Раздѣлъ“. Играли грузинскїе актеры, играли на грузинскомъ языкѣ, играли піесу написанную грузиномъ. Комедїя явилась во время, она попалась такъ сказать въ тактъ, посѣяно сѣмя, которое современемъ принесетъ цвѣты и плодъ“. ამ დღიდან დაარსდა ქართული თეატრი.

მართალია პირველჯერ მკვირცხლად წასულმა საქმემ გასტანა მხოლოდ 1855 ამდის, მაგრამ მაინც შემდეგაც იმართებოდა წარმოდგენები. სცენის მოყვარეები არ იძინებდნენ; 1879-კი შესდგა წრე უფრო მჭიდრო სცენის საქმის მწარმოებელი და დაარსდა დრამატიული საზოგადოებაც დამტკიცებული უმაღლესი მთავრობიდან, მას შემდეგ ქართულმა სცენამ მოიღვა უფრო მკვიდრათ ფეხი, შექმნა სამუდამო დასი და მის საქმეს თან-და-თან განვრცობას უპირობს. ამავე ხანებში არც ქუთაისი იყო გაყუჩებული. მისი სცენის მოყვარულები მასაც კი ჰყავდა

და აი 1865 წ. იმართება პირველი წარმოდგენა მაშინდელ გუბერნატორის სახლში, რომელსაც შემდეგ სამეფო სახლი ეწოდა. წარმოდგენილი იყო „შეშლილი“ გ. ერისთავის და ლებულობდა მონაწილეობას მრავალი წარჩინებული პირი. ამ გვართ ქართულ თეატრს ჩვენს ქვეყანაში თან-და-თან უმაგრდებოდა საფუძველი, უმტკიცდებოდა და საეჭველი არ იყო მომავალში გამარჯვების გზას დაადგებოდა. ჩვენ აქ არ მოვიხსენიებთ ყველა იმ ფაზისებს, რომელიც გამოიარა ჩვენმა თეატრმა, ის ხანები, რასაკვირველია, ხშირად იყო ბნელით მოცული: ხშირად სხიოსანი, ხშირად ბორძიკობდა, ხშირად მითობარიკობდა, მაგრამ დღევანდლამდე, დღეს მე-50-თე წელიწადია დაიცვა თვისი არსებობა. დიახ, თესლი უკვე დავარდა ნაყოფიერ ნიადაგზე, იგი, ამოვიდა, გაიზარდა და ეხლა ამ 50 წლის შემდეგ ისეთი შტოებიანი მცენარეა, რომ ჩვენს ორ დედა ქალაქში მას უკვე საკუთარი ნიადაგიც აქვს. მართალია კიდევ სუსტია, ნორჩია ეს მცენარე, ესე იგი ჩვენი სცენა, ჯერ კიდევ ბევრი მოვლა და პატრონობა უნდა მას, მაგრამ მან უკვე გააბა მტკიცე სულიერი კავშირი თავისსა და ხალხის შორის, გაიჩინა მკვიდრი ბინა მის გულში და ამით უეჭველ და უზრუნველ ჰყო თვისი სიცოცხლე. ეხლა არც ხალხი უარყოფს მას; მუდამ მხარს დაუჭერს, წელს გაუმაგრებს,

რადგან საბედნიეროთ ის კეშმარიტება ბევრმა შეი-
გნო და მეტიც შეიგნებს, რომ აღორძინებული ლი-
ტერატურა და თეატრი ერის ძალ-ღონეა, ერის წინ
სვლა. მაშ გაუმარჯოს მათ სახელს ვისაც დაუფუძ-
ნებია ესეთი საქვეყნო საქმე, ვისაც შემდეგში არ
მიუძინებია და მხარში მოდგომია მას, ვისაც ამ დღე-
მდე მოუყვანია. გაუმარჯოს ჩვენ მშობლიურ სცენას
და გაუმარჯოს იმ ხალხსაც, რომელიც შეგნებით
მოეპყრობა თავის საქვეყნო საქმეს და არ დაღუ-
პავს მას.

ვ. ბალანჩივაძემ წაიკითხა გრ. აბაშიძის ლექსი:
თ. ზიორბი შრინთაჲის სახსოვრად.

ოდეს სახელი, დიდი ოჯახსი
და ძველთა-ძველი წეს-წეობილება
განჭქრა, განქარდა შეუძინეველათ....
მაშინ ამისმა ჩანგმა მტირალმა ..
ჩამქრალ კერაში ჩვენი ცხოვრების
კვლავ სასიცოცხლო ცეცხლი ჩაჭკვესა;
დაგვიდგა სარკე ხელ-უხლებელი,
მივ დაგვანახა ჩვენი ცხოვრება,
იტირა, მოთქვა სულით დაცემა

გადმოანთხია თვალი მდუღარება;
ენა მდიდარი, შეფერსებული
კვლავ განადვიმა, აღაყვავილა,
მითვლემილ გრძნობას ეროვნებისას
მან გაუთენა სანატრი დილა!..
და როდესაც რომ სრულის ღირსებით
მან შეასრულა ეს მძიმე ვალი,
მამა-შვილურათ გამოკვესალმა
და სამუდამოთ დახუჭა თვალი...
დიდება მისსა ამ ნათელ შრომას;
ნეტარი იუოს შენი ხსენება,
ჩვენგან მადლობა და სიუვარული
სამშვილი-შვილოთ მოკეხსენება.

ამის უმღვო ზ. თუთავარიძე წამკითხა თავს.

რ. მარისტავის ლექსი „კაცი ის არის“.

—

კაცი ის არის, ვინც მისდევს
დიდის მოძღვრისა მცნებასსა,
ვინც მოძმეს გულსა გაუსწნის,

თავს აუცილებს ვნებასა,
ქვერთვობლებს ცრემლებს მოსწმენდავს,
მოუსპობს გაჭირვებასა,
იბრძვის და იბრძვის ერისთვის,
ქვეყანას მისცემს შუებასა!

—

კაცი ის არის, ვინც მამულს
კამოადგება შვილადა,
ვისაც სამშობლო ტამრად აქვს,
თავი—სამსხვერვლო წილადა,
ქვეყნისა ცრემლი ჭირად უჩნს,
მისი ღიმილი—ლხინადა,
ვინც მისთვის თავსა შესწირავს,
მას შემთავლებს ფთილადა!

—

კაცი ის არის, ვინც მამულს
გტრფის და ეთაყვანება,
ვისაც ვერ დასძლევს მტრის ოქრო,
ვერც მისი მკაცრი ბრძანება;

ვისაც სამშობლოს ოხვრისთვის
ლომ—გული მოეუხანება,
ვინც დასთხევს მისთვის წმინდა სისხლს,
მოწამეს დაემკვანება!

თვითეულ ლექსებისა და სიტყვის წაკითხვის
შემდეგ უკრავდა სამხედრო მუსიკა ქართულ მრავალ
ჟამიერს.

დანმა რამდენიმე ტელეგრამაც მიიღო. ზოგიერთი აქვე მოგვყავს:

თბილისიდან: მმართველობა დრამატული საზოგადოებისა ულოცავს ქუთაისის დასს 50 წლის არსებობის დღესასწაულს ქართული თეატრისას.

სულხანიშვილი,

გილოცავთ ამხანაგებო ქართული თეატრის 50 წლის არსებობის იუბილეს. ვსწუხვარ რომ თქვენ შორის არ ვიმყოფები.

ქეთევან ანდრონიკაშვილისა.

გილოცავთ რა იუბილეს 50 წლის ქართული თეატრის არსებობისას, ვისურვებთ აყვავების ქართულ სასცენო ხელოვნებისას.

ყვირილის ანაღაზღობა.

გ ა ნ ც ხ ა ლ ე ბ ა

მომხადებულია დასაბეჭდათ და ამოკლეფ დროში დაიბეჭდება თხზულება თომა ჭექსლისა:

„ორგანიული ბუნების მოვლენათა მიზეზები“.

ექვსი ლექცია, რომელიც მან წაუკითხა ბუბებს,

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

- 1, ორგანიული ბუნების დღევანდელი მდგომარეობა.
- 2, ორგანიული ბუნების წარსული. 3, მეთოდები, რომელთა შეგნებით გამოვიკვლევთ დღევანდელ ბ წარსულ მიზეზებს ორგანიული ცხოვრებისა. ცოცხალ არსებათა გაჩენა.
- 4, სიცოცხლის შეუწყვეტლობა, მემკვიდრეობათა გადაცემა და ცვალებადობა.
- 5, გარეგან პირობათ გავლენა სიცოცხლის განვითარებაზე.
- 6, კრიტიკული განხილვა იმისა, თუ რა ადგილი უჭერია დარვინის თეორიას: „მოვლენათა წარმოშობა“ როგორც ორგანიული ბუნებისა მიზეზთა ამხსნელ თეორიას.

წიგნში მოთავსებული იქნება ჭექსლის ბიოგრაფია და რამდენიმე სურათი.

